

A Lőretojt helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

4 Jódal Rózsa:
A LÁ hang

6 Sándor Zoltán:
Árnyak közt

14 Patyrek Réka:
A trianoni esata

2022. április 16. V. évfolyam 4. szám

vezérvess

Klemm József A nagy kör

Mert úgyis elfelejtetek minket – mondtad, fekete föld alá rejtetek, és megtapossák a rögöt deszkakoporsónk fölött, hogy a bűnösökkel együtt a bűnösök is elrejtessék, s aztán jöhet néhány szép szó, hogy mennyire jó volt e holt lélek, micsoda erények díszítették, melyek elsők között elsővé tették, s a felsőbb körök többször is kezelték veled, s ha nem is aranyat, de fényes rezet aggattak mellé; most csak ez maradt utána, egy vérvörös bársonypárna, s rajta csörömpölő fémcillagok, de hol vannak amazok, a lelke tüzeben égők, az öröktől fénylők, melyeknek én vagyok tanúja? Talán az égbe tűzi ki őket, vagy kiszúrja velük a kövér felhőket, zokogjanak helyettünk is, vagy az Úr trónusa elé szórja, kacagva, hadd sikongjon az angyalok apraja-nagyja, s kapkodja szét lelke gyümölcsét, hisz a nagy megmérettetés előtt úgyis ledob magáról minden létezőt, hogy a nemlében újra szűz-maga lehessen, mert a tűz, a szent kohó, leéget minden salakot, aszott kérget, durva formát, s a lélek immár gyermek-tisztán tér odébb, hol a Fölséges két utat kínál választás végett: a nagy egységet, melyben a lét többé nem lenne, mert elmerül, minden Őbenne, s a másikat, mely oly ismerős, hisz ott az ősgyagy vár, a sár, a dagasztható, hol millió részre osztható az oszthatatlan, s hol az anyagban s az időben megint szent vagy bűnös, de rab rab leszel; ott állva, mint száz vagy százezer alkalommal korábban, döntésed közös döntésünkké válik: s miközben a nem szűnő halál-nászban lassan szétmállik régi testünk, énünk elvesztésétől félve, új anyaméhet veszünk bérbe, hogy ismét világra szülessünk.

esszé

NÉZNI, LÁTNI VAGY FELISMERNI: VIZUALITÁS DIÓHÉJBAN

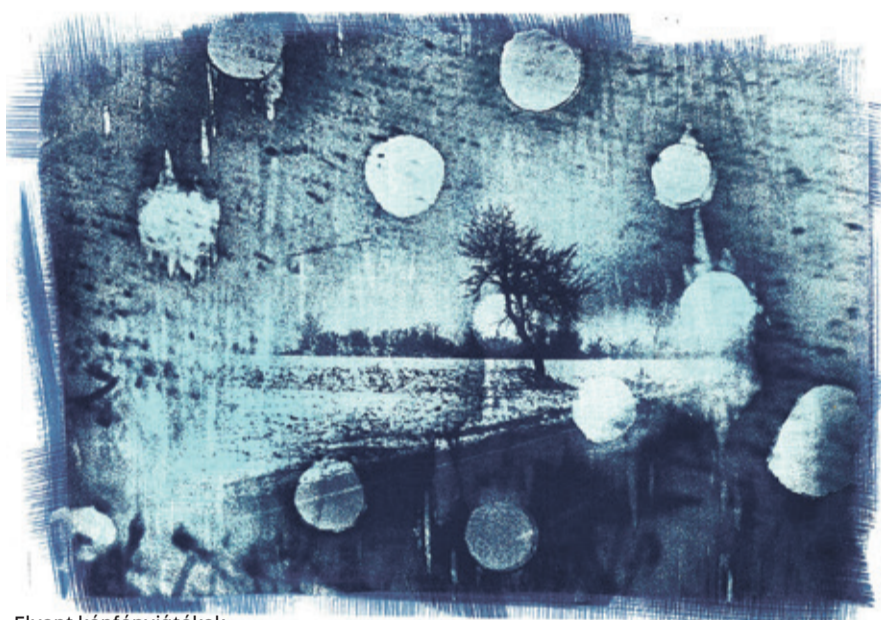
Budai Ágota

Ernst Cassirer német filozófus egyszer úgy fogalmazott, hogy az ember nem más, mint szimbólumkészítő állat. Nyelvhasználatunkon keresztül szimbólumokat, azaz jeleket alkotunk, amelyek segítségével gondolatokat cserélünk, és információt adunk át egymásnak, egyszóval kommunikálunk. A jelek pedig nem láthatatlanok, ugyanis fizikai testet öltenek az őket megtestesítő médiumon keresztül, legyen az írott szöveg, fotó vagy festmény, de akár egy hang vagy mozdulat is. A kommunikációs modell másik lényegi eleme pedig a befogadó, aki a csatorna túlsó oldalán elhelyezkedve dekódolja azt a jelet. Emiatt téves lenne arra következtetni, hogy a jelek önmagukért beszélnek, és önmagukban nyernek értelmet, hiszen szükség van arra, hogy valaki életre hívja azokat, ezáltal beteljesítsék elrendelt szerepüket.

A szimbólumok mindazonáltal a különböző társadalmak kulturális reprezentációiként is funkcionálnak. Az, hogy egy közösség hogyan látja önmagát és önnön pozícióját másokhoz viszonyítva, valamint miképp akarja, hogy a külső világ szemlélje őt, mind megfigyelhető a közösség kapott, kreált és választott jelrendszerében. A természeti népektől kezdve a legkisebb szubkulturákon keresztül az egészen nagy nemzetekig mindenki rendelkezik saját kulturális szimbólumrendszerrel, azaz imagológiával. Egy rítus során eljárat tánc, a cipőfűző színe a punk szubkulturában vagy az ország címe mind az adott közösség identitásáról és annak értékrendszeréről üzen. Ezekkel a szimbólumokkal pedig, ahogy Clifford Geertz amerikai antropológus megfogalmazta, történeteket mesélünk magunkról, magunknak.

Felmerül azonban a kérdés, hogy vajon képesek vagyunk-e mindent úgy értelmezni, ahogy azt eredetileg szánták. Erre az összetett kérdésre a válasz sem lehet egyszerűbb a bonyolultnál.

Elsősorban abból a hármából kell kiindulnunk, hogy ki a küldő, ki a befogadó, és mi a dekódolásra váró jel. Vegyük példának Leonardo Da Vinci *Az utolsó vacsora* című festményét. Az európai kultúra és eszmeisége ta-

Elvont képfényjátékok

gadhatatlanul a judeokeresztény hagyományra épül, így akár mekkora törést is érezhetnek egymás között az egykori keleti blokkhoz tartozó államok és Nyugat-Európa országai, bizonyos, a keresztény hagyaték alá tartozó szokások és jelrendszerek egyaránt könnyen felismerhetők az európai hívó és az ateista számára is. Ezért annak ellenére, hogy meg tudja-e nevezni az alkotót vagy a mű címét, jól ismeri a *Biblia* írásait, vagy sem, nagy eséllyel felismeri a jelenetet és Jézus Krisztus személyét a festmény középpontjában.

A szimbólum megjelenése, a jel előfordulása, azaz a kontextus ezzel együtt határozza meg az értelmezés keretrendszerét. Ugyanaz az alma egy piaci táblára felfestve a kínált árura utal, míg egy templomi rózsablakon a bűnbeesés történetét reprezentálja. Ezek mellett pedig még elhanyagolhatatlan maga az ábrázolás módja, mivel egyazon jel sokféleképpen kerülhet megjelenítésre, például a már említett alma is könnyen felismerhető, amikor a Grimm testvérek Hófehérkéje tartja a kezében, vagy egy Apple termék logója. Ezen dekódolásnak megfelelően pedig folytatjuk az üzenet értelmezését.

Harmadsorban figyelembe kell vennünk azt, hogy mindenki saját, szubjektív kognitív tudással és tapasztalattal rendelkezik, ezért az érzékelésünk soha nem „tisztá”. Az él-

ményeink, amelyek hozzátesznek az eddigi énünk meglátásaihoz, mind befolyásolják, hogyan értelmezzük a minket körülvevő világot. Ebből adódóan képtelenek vagyunk arra, hogy mindig teljes mértékben ugyanazt értsük, lássuk, halljuk, amit a másik. Mindamelllett, hogy ebből adódóan a kommunikáció is félrecsúsztat, a magunktól másnak tekintett kultúra szimbólumrendszerének értelmezése is sok betöltendő foltot hagy maga után. Erwin Panofsky német művészettörténész ezért fontosnak tartotta az „ikonográfiai szimbólumok” kifejezés megalkotását, amely azt a feltételezést takarja, hogy egy adott szöveg értelmezése során rendelkezünk-e a mű dekódolásához szükséges koncepciók és témák ismeretével.

Végezetül pedig mindez kiegészül még azzal a ténnyel, hogy hajlamosak vagyunk azt érteni, amit mi saját magunkra tekintve hasznosnak találunk, azaz azt látni és hallani, amit akarunk, teljesen kívül hagyva a küldő eredeti szándékát a szimbólummal. Ezt a hibát elkerülni nem tudjuk, de kiküszöbölni és mérsékelni a félreértés esélyét igen. A műértelmezés során szem előtt kell tartani, hogy az üzenet megértése érdekében törekednünk kell arra, hogy a küldő és a befogadó, vagyis az alkotó és a dekódoló közönség kulturális jelrendszere képes legyen egyazon síkon összetalálkozni.

FARKASVÖLGYI MESÉK

Szabó Zsombor

„Szabadka egy nagy falu”, „Európa legnagyobb falva” – ezt már gyerekkoromban is hallottam, és nem értettem egyet vele, nekem Szabadka egyenlő volt a város fogalmával. Legutóbb hasonlót egy egyetemem végzett barátomtól hallottam, aki azt mondta, hogy Szabadkán van egy kis tanult réteg, ez az elit, a többi meg mind paraszt. Sokat gondolkodtam ezen, és kutattam e témát. Ami igaz, az igaz, amikor Nagypámékhöz villamoson Vucsidolba mentem, mintha falura mentem volna, földszintes házak, a széles utca mindenféle útburkolat nélküli, a földes úton nyáron a por térdig ért, mi lovakat játszottunk, és rugdostuk a port, mint a kocsit húzó lovak, természetesen ezt a játékot igen nagyon élveztük. Amikor egy szabadkai városrészeiről, Vucsidolról mesélek – az is érdekes, hogy mikor és miért jött létre ez a városrész –, akkor valójában az egész városról, Szabadkáról is beszélek, arról, hogyan és miért keletkezett itt, ahol most van. Fitalabb koromban mindig azon gondolkodtam, mivel nincs nagy folyó a közelben, miért nem a Palicsi-tó partján keletkezett szülővárosom. A folyókról jut eszembe egy régebbi eset, amikor a városvezetésnek, amit akkor magisztrátusnak nevezek, felróták, hogy nem hajózható folyó mellett fekszik, ezért nem kaphat nagyobb szabadságjogokat, „szabad királyi város” rangot, ami a jobbágykorban, a 18. században történt, miután elődeink elűzték a törököket.

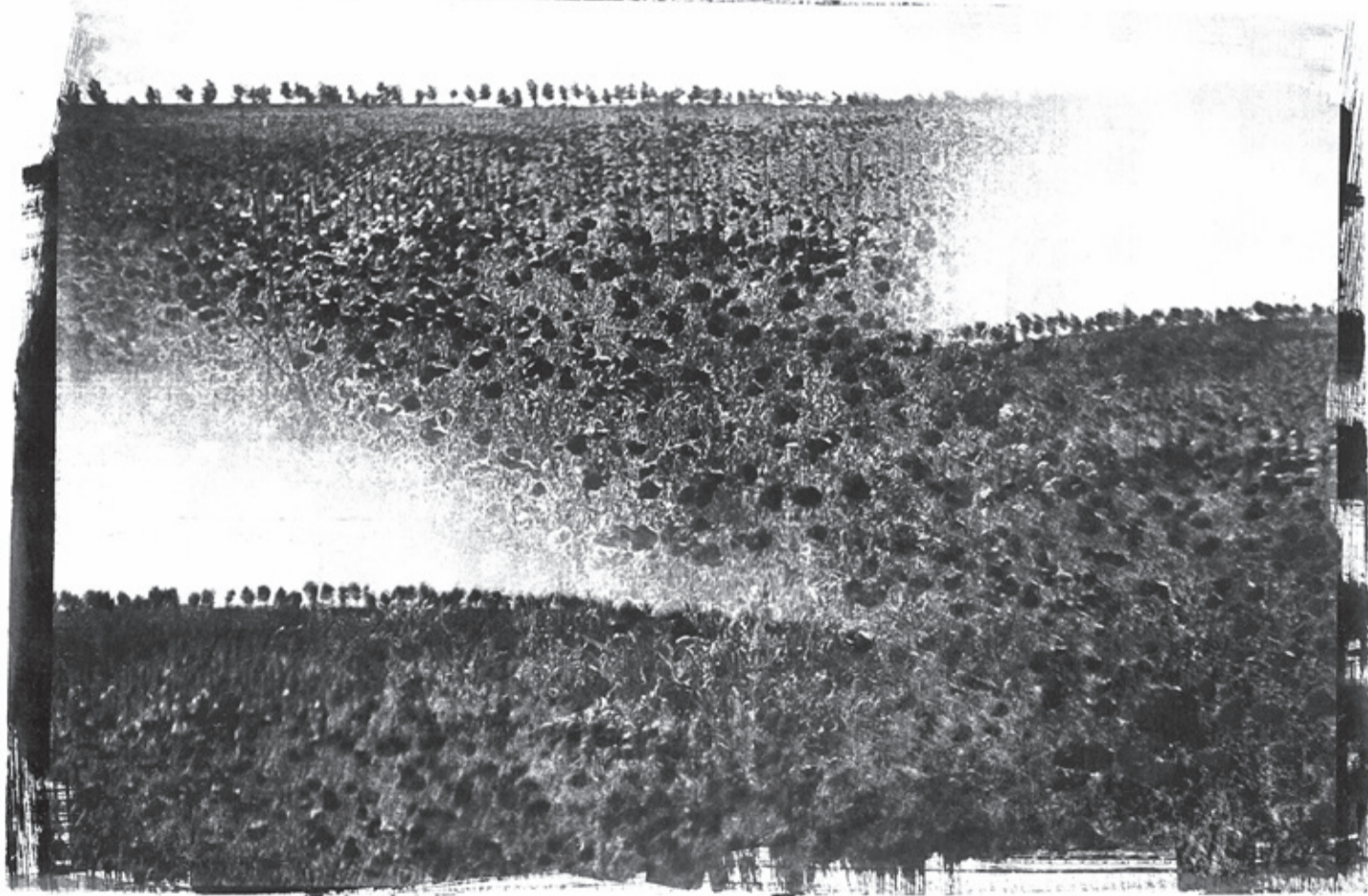
A Habsburg Monarchiához tartozó Magyar Királyságban a 18. század végén Bács-Bodrog nemesi vármegye volt a királyság „legvárosiasabb” megyéje, ugyanis három szabad királyi várost foglalt magában: Újvidéket, Zombort és Szabadkát. Ezek a városok a belgrádi béke 1739-es aláírása után keletkez-

tek, amikor a Habsburg Császárság és a Török Birodalom „örök” határának a Duna–Száva folyókat határozták meg, de mint minden, ez sem tartott „örök-ké”, csak 1920-ig. A katonai határőrvidék részleges felszámolása után Újvidék és Zombor korán elnyerték, valójában kivásárolták a legmagasabb feudális kori településrangot, Újvidék 1748-ban három nevet is kapott: latin *Neo-plantae*, magyar *Uj videgh* és német *Ney-satz*, legalábbis így írják a latin nyelvű kiváltságlevélben. Szemléte-mást a többnyelvűség már akkor is létezett, amit később kiegészítettek még a *Neo-plantae* tükörfordításával, a *Novi Sad* névvel. Amikor a kilencvenes években tartományi képviselő voltam Újvidéken, és egy bizottság tagjaként arról kellett meggyőzni az uralkodó párt tagjait, hogy az Újvidék elnevezést nem a „horthysták” találták ki, hanem történelmi, akkor találkoztam a történelem totális nemismerésével. Végül nehezen, de elfogadták, hogy a hivatalosan *Novi Szád* magyarul Újvidék legyen. Zombor *Zombor* néven 1749-ben fizette ki a „szabadságát”, egyben ez a város már előbből Bács-Bodrog nemesi vármegye székhelyül is szolgált, és Apatin kikötőjével együtt a németek betelepítésének a központja. Szabadka *Sent Maria* néven 1743-ban kamarai mezővárosi rangot kapott, valójában megvásárolta (23 901 forintért, hatévi részletre, 6 százalékos évi kamattal), ugyanis a királynő a földesúri jogok egy részét (ezt váltásdíjnak nevezték akkoriban) eladta a városnak, amihez hatalmas földbirtokot is kapott. Szabadka állandó vitákat folytatott a nemesi vármegyével, elsősorban az áruszállítások, az „előfogatok” miatt, mert ezt nekik kellett végezniük a vármegye számára, egyfajta jobbágyi

kötelezettségként a földutakon. Ezért a város területén felépítettek és betelepítettek két falut, Bajmokat és Csantavért, melyekhez szántóföldek, legelők és szőlők tartoztak, és ezeket vármegyei, tehát földesúri fennhatóság alá helyezték, kivették a városi területekből, és ők szállítottak. Az elbitangolt marhák (akkoriban „arany jószágok” is) miatt a vármegye és a város között perre került a sor, amelyben a vármegye képviselői sértették a szabadkai magisztrátus képviselőit, Szabadkát olyan városnak nevezték, amelynek a magisztrátusában parasztok (nem nemesek vagy polgárok) ülnek, a város képviselőivel „mint egy legutolsó falu lakóival” viselkedtek. Ez az újdonsült katonából lett polgároknaál „kiverte a biztosítékot”, megsértette az önértéküket. Először 1764-ben fordultak királynőjükhez, Mária Teréziához, hogy adományozza a városnak a „szabad királyi város” címet, vagy ahogy akkoriban mondták, a „végső szabadságot”, természetesen felajánlottak pénzt, 8–10 000 forintot és ingyen fuvarozást a királynő részére, tulajdonképp üzletet akartak kötni az uralkodónóval. Ez akkor nem sikerült, másodszor kilenc év után, 1775-ben komolyabban álltak az ügyhöz. A pozsonyi országgyűlésen 1778-ban a váltásdíj összegén felül, mivel a királynő háborúba keveredett Bajországgal, mint ajándékot felajánlottak 100 felszerelt harci lovat és 5000 aranyat a hadjárat költségeinek fedezésére. Ezt ma másképp is nevezik. A királynő kegyesen elfogadta az „ajándékot”, és intézkedett, 1779. január 22-én a királyi kancellár kihirdette a település „szabad királyi város” státuszát *Maria Theresiopolis*, vagyis „Mária Terézia-város” néven. Ezért 266 666 forint és 40 krajcár váltásdíjpenzt fizettek,

ismét hatévi részletre, 6 százalékos kamattal. Eszembe jut egy népdal: „nem úgy van most, mint volt régen, nem az a nap ragyog az égen”, ugyanis ma senki sem tudja, mennyi pénzt, adót és járulékot fizet a város (Vajdaság) a központi kasszába, és mennyit kap onnan vissza, kamatokról meg szó sincs.

Szabadka végső „felszabadításának” legnagyobb ellensége a Zomborban székelő nemesi vármegye volt. Kifogásait 11 pontban foglalta össze. Iványi István a várostörténetében ezt írja: „3. A szab. kir. városok kellékeiből Szent-Máriának semmije sincsen: nincs erdeje, nincs szőlőhegye (csak kerti szőlők vannak itt), nincs hajózható folyója; így tehát ipar és kereskedés sem fejlődhet itt, főleg a fával dolgozó iparágak az anyag hiányában épen nem élhetnek meg, »így e városban mint lélek nélküli testben csak parasztpolgárok élhetnek meg«.” További kifogások: „5. Már Zombor és Újvidék szab. kir. városokkal is mennyi baja és alkalmatlansága volt a vármegyének; azért azok számát szaporítani nem óhajtjuk. Annál kevésbé, mert a vármegyében már van két szab. kir. város; ha még több volna, egészen eloszlattná a vármegyét.” A királyi városok igenis hasznot hoztak magának az uralkodónak. Szabadkának tényleg nem volt hajózható folyója, de már az ókorban stratégiai előnyt élvezett, ugyanis az észak–déli és a nyugat–keleti fő kereskedőutak kereszteződésénél feküdt, és a kereskedőkaravánok számára egyfajta oázisként szolgált a homok és a lösztalaj találkozásánál, ahol számos kisebb-nagyobb tó és egy záporfolyó bőséges vizet, takarmányt adott a karavánok igás és málhás állatainak, és természetesen a megfáradt embereknek szállást és ételmezt biztosított. A névtelen záporfolyó a Kelebiai-tóból eredt, kettészelte a várost, és a Palicsi-tóba ömlött, ettől volt a vize gyógyvíz. E rövid távon a folyó 24 méteres szintkülönbséget győzött le, és 300–500 méter széles folyóvölgyet vájt ki magának. A magisztrátus a Bácskai-nagycsatorna tervezőjétől és építőjétől, Kiss Józseftől 5000 aranyért egy Palics–Tisza-csatorna tervét megrendelte, de itt is a szintkülönbség és az időleges vízhiány jelentette a problémát, ugyanis a Tisza 23 méterrel mélyebben fekszik, mint a város és a tó. Az igazi kereskedelmi áttörést a vasút hozta meg, amely helyettesítette a folyót vagy a csatornát. Először a zombori, utána a szegedi vasútvonal készült el, így szabaddá vált az út egészen az Adriai-tengerig. A város lakóinak száma igencsak megnőtt, minden szabad városterületre (elvből körül volt kerítve) szükség mutatkozott, ezért csapolták le a „Gát-tavat”, helyét felparcellázták, így keletkezett a Vucsidol városrész. Most a vasút, mint egykoron a folyóvölgy, szeli ketté a várost, a folyóvölgy és a nyitott csatornák részben eltűntek, csak nagy zápor alkalmával tűnik fel ismét kevés időre a víz, hogy emlékeztessen bennünket: létezem, és itt vagyok a lábatok alatt!

Kényszerszerződés

Mellékletünk az Előretolt Helyőrség laposlád tagja • Kiadja a **Szekeres László Alapítvány** • A kiadásért felelős: **Somogyi Tünde** ügyvezető • Szerkesztőség: **Szentmártoni János** (főszerkesztő), **Gruik Ibolya** (felelős szerkesztő), **Mihályi Katalin** (felelős szerkesztő), **Kucor Tamara**, **Lovas Ildikó**, **Patyerec Réka** (szerkesztők) • Szerkesztőség titkár: **Lapu Beáta** • Tördelés: **Lackó Lénárd** • Korrektúra: **Kávai Mucsi Katalin** • Cím: **Makszim Gorkij 6/A, 24000 Szabadka, Szerbia** • E-mail: helyorseg@szla.org.rs • ISSN 0350-4182 • Terjeszti a Magyar Szó Lapkiadó Kft. (21000 Újvidék, Mišić vajda u. 1.) • Támogató: Emberi Erőforrások Minisztériuma • Támogatáskezelő szervezet: Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zrt.

Lackfi János

Instant

Tesó, adj már egy zacsi instant Istent!
De ne holnap, hanem ma, most, pikk-pakk!
Ami hopp, vízben gyorsan oldható,
mindent megmagyaráz,
jól megáld azzal, amire szükségem van,
elhajítja tőlem messzire, ami bosszant,
befizeti az adómat, lefegyverzi ellenségeimet,
vesz az asszonyoknak igazi műnerekbundát,
megoldja az életemet tokkal-vonóval,
ne kelljen már nekem vesződni velem,
üssön szét, hogy fellendüljön az üzlet,
ne legyen akkora infláció,
adjon szerelmet meg forró kemencét,
minden nyavalyát, amiért a gyerek
szívja a véremet, ne kelljen kétszer
mondanom, mert az időm drága,
szóval valami lassú Istennel
ne gyertek nekem, mert
ki győzi azt ma kívárni...
Hát, ez a termék most pont nincs
a kínálatunkban,
mert Isten igazából se nem lassú, se nem gyors,
pontosabban lassú is, meg gyors is.
Néha, mint a villám,
tizedmásodpercen belül ment meg
az éppen megpördülő kocsiótól,
elszáguldo vonattól, dőlő fától,
a filiszteus harcostól, aki szét akar tépni.
Alapállapotban viszont olyan
tempót diktál, amivel a teljes világot
át tudod élni, be tudod fogadni,
a bokron billegő cinkétől
az araszoló neonzöld kukacig,
a légies óvatossággal nyíló bimbóktól
a milliméterenként kunkorodó fűszálalig,
a lassan átformálódó felhőábráktól
a végtelenhosszan gömbölyödő vízcseppekig.
Néha beiktat negyven év kóborlást,
negyven nap pusztát étlen-szomjan,
három napot a tempóban való elveszésre,
három napot a feltámadásra,
három évtizedet a felnövekedésre.
Tudja, hogy idő van. Mégis van ideje.
Tudod, miért? Mert ő termeli nagy tételben,
egyenletesen az időt, mindig akad a zsebében,
a tenyerében pár milliárd másodperc.
Szereti belassítani, nézegetni, babrálni,
ahogy a szerelmes nyújtja az időt,
párja nyakát csókolgatva folyton,
pedig brit matematikusok rég kiszámították,
mi a párkapcsolat kialakításához
szükséges minimális nyakpuszi mennyisége.

Verebes Ernő

Danse macabre

Haláletető hamubirodalmak
Szalmaszárny-tetős, elcsendesült falvak
Tántorgó, elaggott galambok hada
Báltermek eltáncolt, boldog évada

Csúcsoknak szél faragta sziklaszárnya
Keselyűk kényszer-mélybezuhanása
Kövült lebegés a készülő jajban
Holt lelkek dala a repülőzajban

Nézi egymást újra ember és kereszt
Zendül a táj, mit égi vér fűszerez
Dunna-hideg után ismét tavasz van
Fagyott felhők a száradó avarban

Tintába mártott kéklő madártávlát
Szóvirág illatosítja a száját
Jézus és Júdás, kik éjszaka vakon
Derengenek a kirakatablakon

Bozótrejtekből bárányfelhővárak
Lengő bástyáin szentek fuvoláznak
Hús-bűnükéből szenvedő eszmék nőnek
A katedrálisokból visszalőnek

TRANSZCENDENS LÍRA A VÁSZNON

Lódi Gabriella

Kucor Tamara: *Vinkler Imre*. Forum Könyvkiadó Intézet, Újvidék, 2021

A Forum Könyvkiadó Intézet legújabb kiadványaként igényes kidolgozású képzőművészeti albumot vehet kézbe az olvasó, mely kötetben Kucor Tamara, a szabadkai Kortárs Galéria kurátora a fiatalon elhunyt Vinkler Imre szabadkai festőművész alkotói munkásságát dolgozza fel.

A bevezetőjéből megtudhatjuk, hogy a művész a közismerten 28-as nemzedékként emlegetett gárdához, valamint Hangya András szabadkai figurális rajztanfolyamának azon csoportjához tartozott, amelynek tagjai egy progresszív kultúra képviselői voltak a vajdasági művészeti és művelődési élet színterén. Vinkler Imre alig két évtizedet kitevő, az 1950-es és 1960-as években kiteljesedett alkotói munkássága igen figyelemreméltó. Emellett mint kiváló pedagógus is mély hatást gyakorolt tanítványaira, akikből többen elismert képzőművésszé, művészettörténésszé, fotográfussá, költővé váltak.

Vinkler Imre Szabadkán született 1928-ban. Kreativitása már gyerekkorában megmutatkozott, figyelemre méltó első, gyerekkori alkotása is. Az elemi iskola befejezése után a szabadkai gimnázium tanulója lett, ahol 1947-ben érettségizett. Osztálytársai közül később többen a vajdasági képzőművészeti, irodalmi és publicisztikai élet kiemelkedő személyiségeivé váltak (Dévavári Zoltán, Kopeczky László, Pap József, Szegedi Jenő, Vukovics Géza). Vinkler Imre középiskolás korában részt vett a Hangya András kezdeményezésére megszervezett rajztanfolyamon. Az egyetemi évek 1947-től 1951-ig tartottak a belgrádi képzőművészeti akadémián. Majd a katonaság után, 1952-ben tért vissza Szabadkára, ahol tanárként dolgozott. A gimnáziumban nagy népszerűségnek örvendett a diákok körében.

time-diális művész, Danyi Magdolna irodalomtörténész).

Vinkler Imre első alkalommal Palicson állított ki a Vajdasági Magyar Képzőművészek Kiállításán, a Magyar Ünnepi Játékok alkalmából 1952-ben a regionális vonatkozású Bácskai Galériában. A figurális rajztanfolyam egykori növendékei ekkor már hivatásos művészként állították ki műveiket.

Az ötvenes évek Jugoszláviájában az államhatárok kezdtek nyitottabbá válni, és a művészek is utazhattak. Vinkler Imre 1953-ban Bécsbe, majd 1955-ben párizsi tanulmányútra utazhatott. A nagyvárosok, akárcsak Párizs, kimeríthetetlen ihletforrásul szolgáltak a képzőművészek számára. A művész párizsi útja számos városképet, utcaképet eredményezett, impresszióit expresszív ecsetkezeléssel festve meg. 1956-ban rendezték meg első önálló tárlatát. 1957-ben tett újabb párizsi útját követően új festészeti nyelvet alkalmazása figyelhető meg művein. Majd megindult a művésztelepek működése, amelyek a vajdasági festészet hajtóerejévé váltak, és olyan találkozóhelyekké, ahol a művészek szabadon és közösen alkothattak.

Vinkler Imre egyik legkedveltebb témája a csendélet volt. A szocialista realizmusban ez a téma szinte tabunak számított. Ezáltal az intim szféra felé fordulás lehetővé tette a modernista hagyományok követését. Gyakran jelenik meg nála a hal motívuma, mely időtlen téma a művészettörténetben. Figurális kompozícióin pedig megjelennek a leegyszerűsített, geometrizált formák. A figuratív geometrizmus új tendenciaként jelentkezett a vajdasági festészetben, a hatvanas évek második felében, felváltva az expresszionista törekvéseket. Szimbolikus tartalmú alkotásainak témái a madarak és a bábu motívuma. Maga is nehezen kibontakozó, visszahúzó személyiség volt, melankolikus és pesszimizmusra hajlamos alkat, és a bábu, a bohóc témában megtalálta azt a kettősséget, amit a vidámság maszkja mögé rejtőző szomorú cirkuszi ember jelképez. A művész elszigetelődése azal kezdődött, hogy az 1951-ben Szabadka várostól kapott műtermet 1959-ben felszámolták, ezzel elveszték a közös érdek, a művészek pedig szétszóródtak. Vinkler új műtermét, amelyet családi házuk fészerében és padlásán rendezett be, „a magány utolsó fellegvárának” titulálták kortársai. Hungatángadozásai egyre gyakoribbá váltak ezután, szülei elhunytával teljesen egyedül maradt. Feleslegességérzet és elidegenedése oda vezetett, hogy 1967. november 21-én önkézével vetett véget életének, mindössze 39 évesen.

Vinkler Imre sorsának tragikumát követte hagyatéknak nagy része is, amikor 1970-ben Sáfrány Imre műtermében mintegy száz alkotása elégett egy tüzeset során. A megmaradt alkotások családtagoknál, barátoknál és műgyűjtőknél, valamint közgyűjteményekben találhatóak: a Szabadkai Városi Múzeumban, a Zentai Városi Múzeumban, az Óbecsei Városi Múzeumban, a Dr. Vinko Perčić Honi Képtárban és a Szabadkai Városi Könyvtárban. Kucor Tamara kutatását lényegesen segítették Vinkler Imre művész-társainak és barátainak visszaemlékezései, amelyek bizonyos mértékig pótolják a festő saját emlékiratának hiányát. A személyes és szubjektív elbeszélések, a számba vett csaknem száz műalkotás és az újabb kutatások eredménye ez a kötet, amely újraértelmezi Vinkler Imre helyét és jelentőségét a szabadkai és egy tágabb régió művészettörténetében. Első posztumusz tárlatát 1968-ban rendezték meg. Ennek az eseménynek kapcsán jelent meg Ács József cikke, melyet idézve összefoglalható Vinkler Imre művészetének jelentősége. (*Vinkler Imre-émlékiállítás*. Magyar Szó, 1968. december 15–17.) „Világnézete, illetve világérzete lírai, a panteisztikus feloldódás jellemezte, és talán azt is mondhatjuk, hogy festészetünkben bizonyos transzcendens lírát teremtett meg” – írja róla Ács, így őrizve meg a közösség emlékezetében az opust, a vajdasági művészet sajátos és megismételhetetlen jelenségéért.

Sinkovits Péter

Kanyar

A dallam éppen csak elindul a tisztás felé,
behűtött pohár bor a kötömbön.
Ott majd történik valami,
bár így őszidőben
az ösvények hamar betakaróznak.
Cikornyás hintóján érkezik a primadonna,
besétál a színpadra,
csipkézett kalapját kevélyen egy faágra hajtván
tört döf az elébe térdeplő kedvese szívébe.
A fegyver hamis,
vértócsa festékből,
a szikla papírköteg,
bor kiömlik;
a leszúrt felpattan,
meghajolva a színészpár
már együtt fogadják
a felzúgó tapsot,
mely mikrofonból érkezik
az üres nézőtér felől.
De azért jól szórakoztunk!

Rezümé

Alázat
és lázadás,
tengermélyben felejtett
színragyogás.

Végül

Nem hinni,
de elfogadni.

Máglyafény

Amíg isten pihen,
az őrtüzek égnek.

képzőművészet

KÉK CICKAFARK
NOVÁK MIHÁLY CIANOTÍPIÁI

A kép: a fény emléke,
melyet az árnyék őriz.

(Rabindranath Tagore)

Fényjáték

Amikor ráébredsz, hogy nem vagy sem fény, sem árnyék, csupán a fénynek játéka, életed megváltozik. Áttetsző leszel. Nem akarsz majd sem vakítani, sem árnyékkal sötétbe burkolni a világot, csupán a fény játékát kívánod magadon átengedni, megszokozni, és így a lét árnyala-

tait teljességében bemutatni. Az alkotó nem adja, csupán megtöri a fényt. Tükör. Az alkotón múlik, hogy a tükröt, a fényt vagy a megváltozott valóság képét mutatja-e. Rajtunk pedig, hogy a tükröt, a fényt vagy a megváltozott valóság képét látjuk-e. Ne csak nézzük a fényvel írt árnyképeket, hanem keressük is benne magunkat. Arcunk fényvel van körülírva, emlékeink kék sugárral. A kép valóság és emlék egy időben. Elválaszthatatlan, és ve-
lünk él. Ciánfényudvarban múlt

és jelen. A művészet ennek a ket-tósságnak a valótlan fénye, amely a jövőt célozza meg. Félelmet és csillapíthatatlan izgalmat ébresztő kék sugár. Örökös vágyat érzünk, hogy szembenézzünk vele, hogy elébe álljunk, hogy így átvilágított testünk új arányait láthassuk, hogy az általunk megváltoztatott fénysugár útját szemléljük. A művészet fénymártózás, megtisztulás. Nem cél, hanem eszköz. A művészet gyónás, nem prédikáció, vallotta *Pilinszky János*. Lehetőség a szabadságra. Út a teljesség felé. Valami.

Valami

Ma a valami a nagy semmiben búvik meg, és nehezebb felfedezni, mint bármikor korábban. A fotográfia terén a forradalom megette saját gyermekét. Mivel elkészítése semmilyen tudást nem igényel, így az is fotózik, akinek ez nincs szándékában. Talán ezért állíthatjuk, hogy a fotó ma a fotóművészet legnagyobb ellensége.

Az ember ma a technika vívmányainak köszönhetően mindent rögzít, mindent akar, mindent magához ragad és mindent elfelejt. Végül olyan színes fotóvá válik, amelyen minden rajta van, és semmi sem látszik abból a csodából, amit életnek nevezünk. Ne akarjuk birtokolni a csodákat, elégedjünk meg azzal, hogy részesei vagyunk, és annyit vigyünk rövid utunk során magunkkal, amennyit szerény emlékezetünk elbír.

A fotós csupán belenéz a keresőbe, megnyomja a gombot, és a fényzárral kiragad egy sze-

Magány

letet a valóságból. Ennyi a fotó, csak ennyi, és mindig ennél több is. Látvány, kiragadott valóság, megállított pillanat? Visszaadni vagy visszacsinálni a valóságot? A válaszok nem, csupán a kérdések sokasodnak, végül elmaradnak, mert az értékrend felborult, és a véletlen a zsinórmérték, a semmi lesz/lett a valami.

Lomográfia

Novák Mihály, mint annyian a kortársai közül, kíváncsian került be a sötétkamrába, majd mozgóképtanonc lett az Újvidéki Televízióban, s gyorsan rájött, hogy az állókép néha jobban kifejezi a mozgást, mint bármilyen kamerás rohanás. Sohasem elégedett meg a technika kínálta hagyományos megoldásokkal. Sokszor belenyúlt az általa rögzített valóságba, elmozdította a megállított pillanatok árnyképét. Figyelemre méltó kísérleteket folytatott a lomográfia terén (a Leningrádi Optikai és Mechanikai Egyesület által gyártott

LOMO szovjet automata kamerák nevéből származó mozgalom, melynek jelszava: *Egyszerre megszegjük a fotózás minden szabályát*).

Cianotípiá

Novák cianotípiái mint tájbizsuk, mint fényvel írt kis méretű képzománcok idézik fel bennünk külső és belső tájképeinket. Mintha fényhamu hullana a kialvó kék tüzek nyomán, és talán vagy mégsem felismerhető alakzatokkal sarkallná emlékezetünket a kép. Szégyenvirág és cickafark virágzik Novák ciánkék mezőin, és emlékeinkben megjelennek az egymásba csúsztatott képek. Gyermekkor, ifjúkor, minden. Megjelennek az ómoravicai/bácskosuthfalvi 9+1 művésztelep eseményei, a szép emlékű Kasza Laci tanyája, az alkonyat, a nád és bíbicek árnyéka a tó vizén. Drašković térdelve fest, Agyag Peti mezei fazekaskemencét épít. Csernik olólójával csattog, mint egy elemedett golyamadár. Látnokzsálya, lila virágfolt néhai Nemes Pista gomblyukában, egy szál vízi menta az Öregnovák szalmakalapján. Mind megfoghatatlan emlék, és fényjátékként elillan. Mintha madeleine süteményt ízlelnénk, és akaratlanul ízék, színek és meleg fények emléke bomlana ki emlékeinkből. Mindez Novák Mihály cianotípiái láttán. Mindez azért, mert fényvel, ciánnal írt mondanivalója, a ciánba áztatott *Agyonvert csipke* fölött a vége

CIANOTÍPIA

(Kéknymat, kékkép)

Általában kötőanyag nélküli, nem ezüstalapú fényképészeti eljárás az elsők közül (1842). Színe jellegzetesen kék, bár színezni is tudták, így barna, zöld és fekete változatai is ismertek. Az egyszerűbb eljárás kék alapon fehér vonalakat eredményez. Szélesebb körben csak az 1890-es évektől használták, egészen az 1950-es évekig.

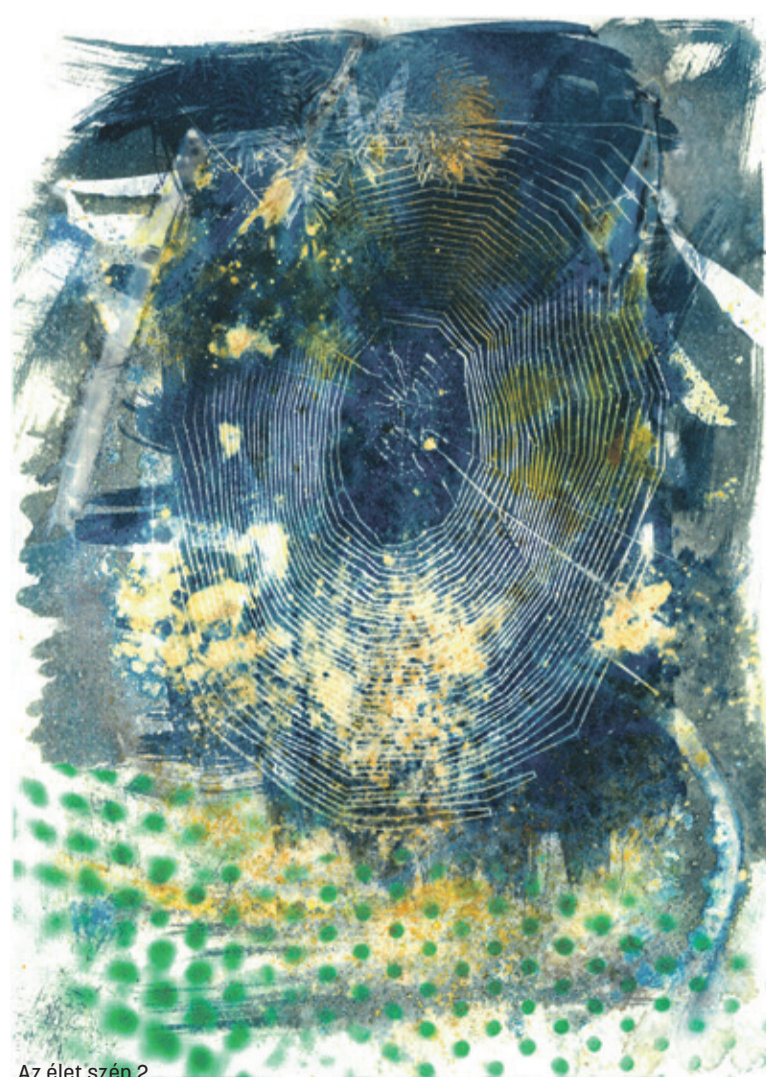
Ma a kreatív fotográfusok körében örvendő népszerűségnek.

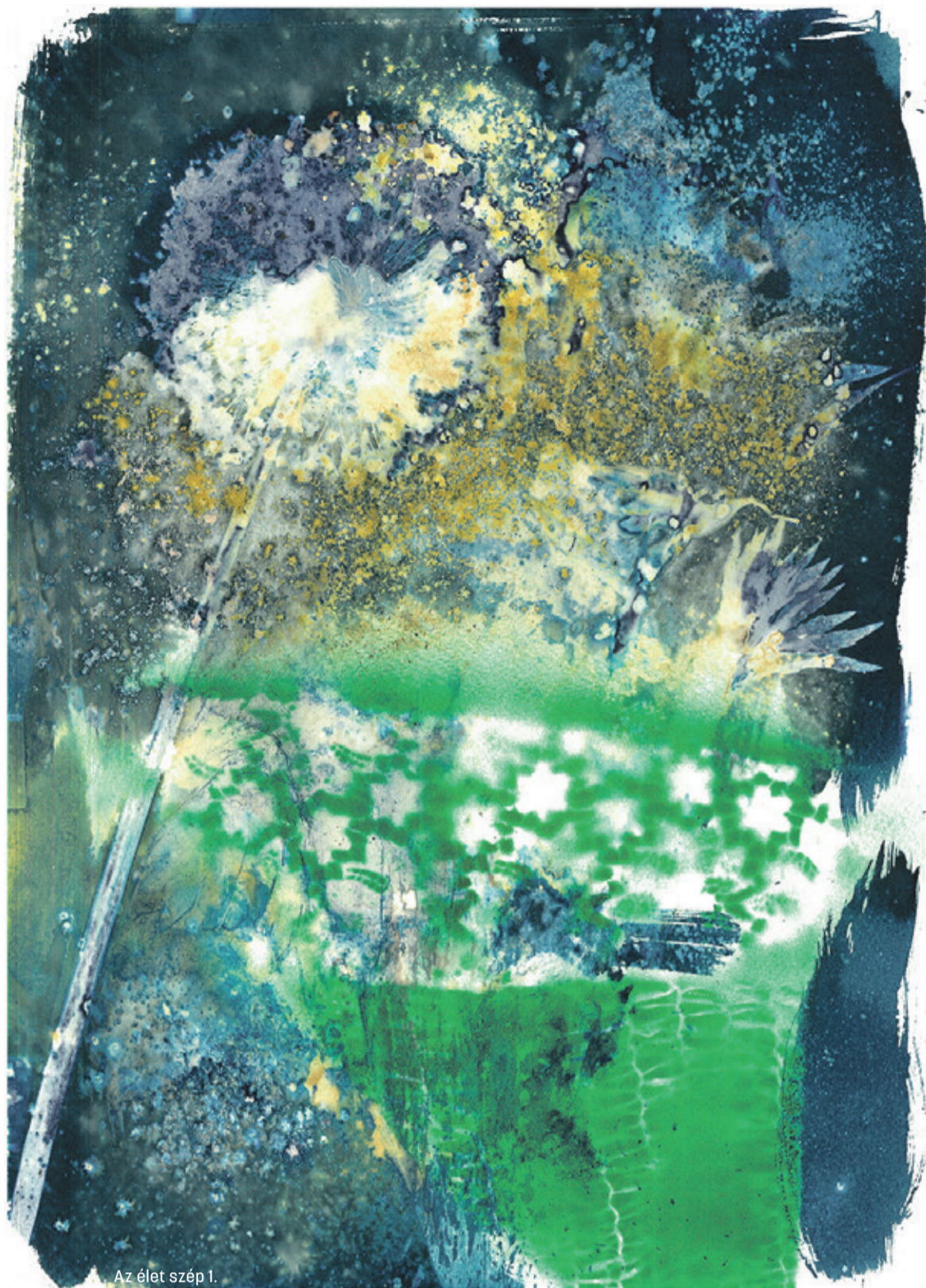
Átjáró

Az élet szép 4.

Az élet szép 2.

Az élet szép 1.

nincs kék látóhatár megérintett bennünket. Végül az alkotó eléri célját. A szemlélő társszerző lesz, az alkotás részévé válik. Jutalma, hogy felidézheti mindazt, aminek akaratlanul is birtokában van, a saját életét. A képek szerzője közben szemlélődik, nem kapkod, mondhatnánk, semmit sem tesz. Cókómkóját szétpakolja, és indul a szabadtéri képlabor. Nappali fénytől fűtve kékülnek meg, társzínéssel felbokrétázva jelennek meg az érzékeny papír felületén a kék füvek, kék akácok és napraforgótáblák. Tudatos és véletlen játéka a kép.

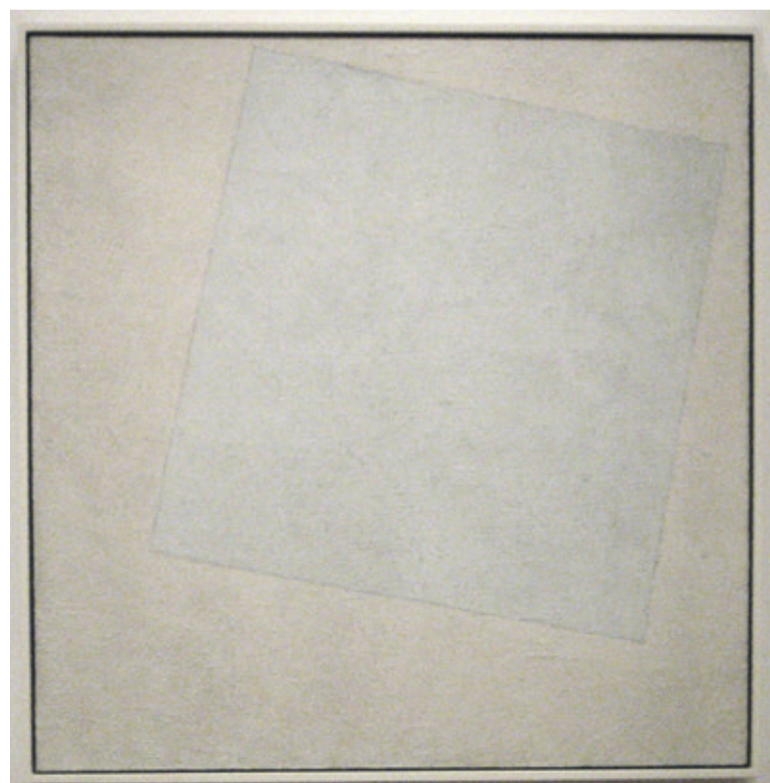
Kép

Mi nem képeket, fotókat látunk, hanem szemléletmódot, önvalómat. Minden kép mögött ott áll a szerzője, akit alkotása, valamója leleplez, megfoszt ruhától, és kiszolgáltatott alkotóvá tesz. Mindannyian két lábon járó sötétkamrák vagyunk, melyben a képeket tudásunk, érzelmeink, műveltségünk, hangulatunk és emlékeink hívják elő, és ha ezek találkoznak a képekkel, akkor hiteltelnek érezzük az alkotásokat, akkor szeretnénk a kép részévé

válni. Mi is kép vagyunk, melynek sokféle olvasata van.

Permanens megújulásra van szükség, a régi értékrendet megismerve, annak falaira építkezve léphet magasabba a művész, és onnan szemlélheti az örök elérhetlent. Mert végső célja nem lehet más, mint az elérhetetlen.

Teljes szabadság vagy teljes köztöttség? Egyik sem és egyszerre mindkettő. Az alkotó olyan, mint Kazimir Malevics szuprematista festményén a fehér négyzet. Szigorú, fegyelmezett formába zárva, kissé elmozdított négyzetként, a végtelen és szabad fehér szembesül a fehérrel, szembesül önmagával.

Operatőr, fotográfus, lomográfus. 1978-ban a gimnázium elvégzése után az Újvidéki Televízióhoz került segédoperatőrnek. 1984-től 2000-ig az informatív műsorok operatőre. Időnként operatőri munkát végzett a magyarországi Duna Televízió és az M1 csatornának is. Ezt követően a Subotičke Novine, majd a Subotičke hetilap fotóriportere 2010-ig. Szabadúszó fotósként és a történeti fotóeljárások néhány technikájának alkalmazójaként dolgozik (van dyke, cianotípiá, argentotípiá, temperaprint, nedves cianotípiá).

Egyik alapítója az 1978-ban létrejött bácskossuthfalvi 9+1 képzőművészeti csoportnak (9 festő + 1 fotós), amely a mai napig is működik.

A Szabadkai és a Zentai Városi Múzeum gyűjteményében is egy-egy, történeti fotóeljárásokkal készült alkotása található. 2018 októberétől tagja a Magyar Fotóművészek Világszövetségének.

Jelenleg Szabadkán él és alkot.

ÖNÁLLÓ KIÁLLÍTÁSOK:

- 1983: Föld, víz és kő (fényképek, a Kanizsai Amatőr Színház előcsarnoka, Magyar Kanizsa)
- 2002: A nulladik filmkocka (a Bucka-Gányó galériája, Szabadka)
- 2009: Ami elhagyható, el is kell hagyni (lomográfia, a Millenniumi Kávéház galériája, Szeged)
- 2010: Nulladik találkozások (lomográfia + nulladik filmkocka, Art Gallery, Topolya)
- 2010: Két Novák (párhuzamos kiállítás édesapjával, Novák Mihállyal, Dobó Tihamér Képtár, Magyar Kanizsa)
- 2011: Kortárs fotóművészet (Reök, Szeged)
- 2012: Lomography kiállítás (Donau Fest, Ulm, Németország)
- 2012: A magyar fotográfia napja Szabadkán (a Hét Nap hetilap galériája, Szabadka)
- 2013: Történeti fotóeljárások a XIX. századból (a palicsi könyvtár kiállítóterme)
- 2015: Régi technikák bővületében – fák és utak (a Szabadkai Városi Múzeum Emléktárgyboltja, Szabadka)
- 2016: Bácskai pillanatok (Művelődési Ház, Zenta)
- 2016: fotóeljárások (a Dugonics András Piarista Gimnázium aulája, Szeged)
- 2017: Bácskából jöttem (Galéria Kávéház és Étterem, Szentes)
- 2018: A MŰSZAK megnyitó kiállítása (Cserszegtomaj, Magyarország)

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Agárdi Gábor** (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
- Budai Ágota** (1996) tanár, műfordító (Szabadka)
- Csik Mónika** (1978) író, költő (Szabadka)
- Debreczeny György** (1958) író, költő (Budapest)
- Jódal Rózsa** (1939) író (Újvidék)
- Klemm József** (1954) költő, újságíró (Újvidék)
- Lackfi János** (1971) költő, író, műfordító (Budapest)
- Léphaft Pál** (1952) karikaturista, újságíró (Újvidék)
- Lódi Gabriella** (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
- Lovas Ildikó** (1967) író (Szabadka)
- Lukács Lilla** (1989) neveléstudományi szakember, művelődésszervező (Szabadka)
- Majoros Sándor** (1956) író, szerkesztő (Budapest)
- Molnár Tibor** (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
- Patak Márta** (1960) prózaíró, műfordító (Leányfalu)
- Patyrek Réka** (1996) kritikus, tanár (Kishegyes–Szabadka)
- Patyi Szilárd** (1987) történelem–filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
- Sándor Zoltán** (1973) író, kritikus (Szabadka)
- Sinkovits Péter** (1946) költő, író (Zenta)
- Sterbik László** (1992) népzeneész (Péterréve)
- Szabó Zsombor** (1946) építésmérnök (Szabadka)
- Szögi Klaudia** (2002), a Kosztolányi Dezső Tehetséggyakornok Gimnázium végzett tanulója (Horgos)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Verebes Ernő** (1962) író, zeneszerző (Zenta)

Lapszámunkat ifj. Novák Mihály alkotásaival illusztráltuk.

novella

A SÜVÖLVÉNY

Az igazgató éppen csak rám nézett, és azt mondta: inasnak gyöngö, de süvölvénynek megteszi. A javítóműhely ezzel a kijelentéssel fogadott be a maga közösségébe, de csak úgy, ahogy a járda a fiatal fűszálát. A mesterek egyszerűen félrelöktek az útból, ha a külvilág számára értelmezhetetlen munkájuk részeként vasrudakat cibáltak, vagy házfal méretű acéllemezeket daraboltak lángvágóval. És mindezt nagy, olajos gépek között, amelyek zúgva és zörögve, halálos nótát csikorogva adták meg a munka ritmusát. Az itt töltött évek alatt a bőrük is acélszürke lett, de a szemük továbbra is élénken világított. Szóba elegyedni velük maga volt a képtelenség.

Félre vonultam hát, és ráültem egy ládára. Onnét figyeltem a gépcsarnok sajátos életét, mert fölfedezni akadt ott bőven. Hamar észrevettem például azt, hogy az inasok ádáz ellenségeim. Seprés közben úgy forgolódtak, hogy a szerszám nyelével megtaláljanak, vagy hogy a lapátra gyűjtött port rám fújja a ventilátor. Ha befejezték a munkát, a kijárat előtt várták az újabb parancsot. Ott cigarettáztak, sugdolóztak, és közben felém tekintettek. A vak is látta, hogy rólam pletykálnak. Olyan voltam nekik, mint egy kivéhetetlen csavar: megoldásra váró nyűg, csupa kellemetlenség. Nem értettem, mi okot adtam erre, elvégre semmit nem vétettem ellenük.

A segédek nem vettek részt ebben a játékban. Talán azt várták, hogy odamenjek hozzájuk, és alázatosan megkérdezzem, mi a süvölvény dolga ebben a díszes társaságban, ám ez eszembe sem jutott. Főként azok után, hogy egy öreg köszőrűs, aki Jenci bácsiként mutatkozott be, célozgatni kezdett rá, hogy az elődöm, egy korábbi süvölvény valami miatt pórul járt. Vészjósló komolysággal beszélt, és közben azt leste, elsápadok-e, vagy sem. Képtelen voltam eldönteni, hogy figyelmeztetni vagy ijesztgetni próbál, ezért megköszönve a jóságát, kimentem a raktár elé, és leguggoltam a fal tövébe. Itt kuporogtam, várva és remélve, hogy majd odajön hozzám valaki, és megbíz egy nem túl nehéz, de nem is nevelésesen könnyű feladattal.

Kibírhatatlan lassúsággal múltak a percek, mintha nem is életem első munkanapjáról, hanem hosszú raboskodásról lett volna szó, és mintha a mesterek helyére önmaguk fakó kísértetei tolatkodtak volna, hogy az új lakatosokkal, hegesztőkkel és mechanikusokkal őrült vámpírtáncot járva elkábítsanak. Mint aki sokkot kapott, pillanatok alatt megöregedtem, a bőröm kicserepesedett, a látásom elhomályosult, de kitértöttem. Ha-

jótörött voltam, térben, időben, miközben az inasokból segédek, a segédek közül kevély, pocakot növesztő mesterek lettek, akik köré család szerveződött, ifjú lányok, ringó keblű feleségek hozták nekik az ételt, majd egy szélfuvallattól semmivé foszlottak, és magukkal vittek egy tükröcserepet a szilánkokra tört, kiismerhetetlen gépcsarnokból, amelyben a gyalugépek, a talpas fűrőberendezések és az esztergapadok tébolyult násztáncot jártak a nagy teljesítményű szívógázmotorokkal.

Ebből a megsemmisülésből ragadott ki az igazgató, a mindenki által rettegett Makulek úr, amikor magához kéretett. Megrázkódva, magamhoz térve ugrottam talpra, és az utamat keresztező fémhalmokat kerülgetve szapora kígyómozgással járultam elébe. Na, te süvölvény, mondta a főnök, van itt egy neked való munka!

Kirázott a hideg. Eljött hát az a perc, amire az örökkévalóság óta vártam! A mellőzöttség rozsdája úgy pattant le rólam, ahogy cunder a hegesztésről. Friss voltam, tette kész, nem úgy, mint az inasok, akik ezt a jelenetet a csóhajlító mögött lesték. Úgy tűnt, mintha menedéket leltek volna abban a zugban, pedig az a munka, amivel megkínáltak, nem rájuk várt, hanem énra. Tudvalevő, hogy az inasok munkaidőben főleg szaladgálnak. Hozzák, viszik a kéziszerszámokat meg az alkatrészeket, esetleg targoncán tologatják át a raktárból a nyersanyagot, és mindeközben lazításként szünet nélkül sepregetik a homokkal beszórt, olajos betonlapokat. A segédek hozzájuk képest az Olümposzon trónolnak, mert nekik már bérelt helyük van a mesterek mellett. Reszelnek, csiszolnak és fúrnak, nem beszélve a hegesztésről meg a sorjázásról, mert az szinte a specialitásuk. Mégis, mintha lenne valamilyen kapocs köztük meg az inasok között. Hasonló ahhoz, ahogy az állatkerti farkas megérzi a kerten kívül vezetgetett kutya rokonságát: odafut a rácshoz, kidugja az orrát, és megszimatolja a távoli rokonságot. A segédek a cigarettaszünetekben ebből a megfontolásból álltak be az inasok közé füstölni, de közben ügyeltek arra, hogy a tekintélyük ne szenvedjen csorbát. Tüzet például sosem adtak az inasoknak, ez mindig fordítva történt, ám velem, a süvölvénnyel egyikük sem tudott mit kezdeni.

A munka az lenne, mondta Makulek úr, hogy föl kell menni a kéményre, és kiszedni a tetejéből egy varjófészket. Rögtön eszembe jutott, mit mondott Jenci bácsi az elődömről, de nem volt apelláta: a főnök ilyen alantas feladatra inast nem delegálhatott, se-

gédet pedig még kevésbé, úgy-hogy megértettem, a süvölvény ebben a társaságban a minden szakmák fölött álló, tette kész specialista. Még jó, hogy nem tejjert szalasztott a boltba, mert azt a megaláztatást, amit ezért a lányoknak való munkáért rám szórtak volna, egészen biztosan nem élem túl. Ahogy a hadseregben az ejtóernyős, itt a süvölvény volt az, aki bárhol, bármilyen helyzetben bevethető. Olyan tennivalók várnak rá, amelyek meghaladják a józan ész felségterületét, mert vajon kinek jut eszébe azon a rozoga, téglák közé ágyazott, de az időjárás és egyéb okok miatt alaposan meggyengített vaslétrán fölmászni a kémény tetejére, aminél feljebb már csak az atyáúristen helyezkedik el, hogy fél kézzel kapaszkodva, a másikkal meg a fészket védő varjú ellen hadakozva megpróbálja eltüntetni a huzatot gátló dugulást?

Az inasok megkönnyebbülve nyúltak a seprőért, a segédek meg gyorsan valami tennivaló után szaladtak, mert ebben a művelésben bőven benne volt az a bizonyos emberhalál, amire Jenő bácsi célozgatott. Fokozta a nyugtalanságot, hogy az öreg köszőrűs egészen közel hajolt hozzám, és dohánytól meg fokhagymától bűzös leheletével beborítva – ahogy ő mondta – hasznos tanácsokkal ruházott fel. Ne érdekeljen semmi, csak másszak, és ami ennél is fontosabb: ne nézzek vissza, mert akkor végem. Gyanítottam, hogy az elődöm nem fogadta meg ezt az intelmet, és úgy járt, mint Lót felesége, amikor Szodomából menekült, bár ő nem fölfelé ment, hanem vízszintesen, de ez teljesen mindegy.

A kémény salétromos téglái között ott feketedett az évszázados vaslétra, amelyre ép elméjű ember akkor sem mászott volna föl, ha éhes oroslánok kapkodnak a lába után. Mint egy lerá-

gott húsu csontváz-alagútba, úgy bújtam be a létrát övező fém védőkalitkába, és ahogy Jenci bácsi tanácsolta, a főnöktől kapott azbesztkesztyűt a nadrágkorcomba gyűrve, puszta kézzel ragadtam meg a rozsdás vasat.

Tudtam, hogy nemcsak az inasok meg a segédek, hanem a mesterek is engem bámulnak. Ebben a percben nem volt nálam fontosabb ember a gyárban, mert a szemem sarkából azt is láttam, hogy az irodista lányok kinyitogadják az adminisztrációs épület ablakait, és egymás háttára támaszkodva figyelik a mutatványomat.

A létrára vastagon tapadt rá a gyári mocskok, amitől ez az egyébként bűnös módon vékony vasrudakból gyártott hágcsó csúszósabb lett, mintha fáradt olajjal permetezték volna be. Eleinte megfogadtam Jenci bácsi tanácsát: mindig csak fölfelé néztem, de mert az ember gyalogló, és ha megijed, ösztönösen a háta mögé pislog, talán feleúton, talán afölött, mégis megálltam egy szusszanásra, és amikor szétnézve láttam azt a sok palaszürke, poros csarnoktetőt, lenéztem a kémény tövébe.

Odalent csak Jenci bácsi ácsorgott, és azzal a szánakozó tekintettel méregetett, amivel az apa bocsátja útjára a száműzetésbe küldött gyereket. Mit tettél, te szerencsétlen? Mindjárt le fogsz szédülni! Ezt olvastam ki a szeméből, de mert föntől nézve Jenci bácsinak nem volt sem keze, sem lába, csak annyira lehetett komolyan venni, ahogy egy tálcára helyezett beszélő fejet a cirkuszban.

Nem volt igaza, nem szédültem le, mert minden fogást kétszer is meggondoltam. Abban is teljesen biztos voltam, hogy az elődöm sem zuhant le, mert az benne lett volna az újságban. Valami más történhetett. Talán megszúrta a kezét egy szilánk,

és vérmérgezést kapott. Százféle módja van annak, hogy egy ilyen létrán végzetes nyavalyát szerezzen az ember, mert például ki tudja, mi kavarog abban a füstben, amit majd a fészek eltüntetése közben be fog szippantani. És akkor még nem is beszélünk arról, hogy a fészket védő varjú meg is támadhatja, ami olyan, mintha közvetlen közelről nyíllal lőné ki a szemét.

A gyanú, hogy ebben a kalandban meg fogok vakulni, minden meghaladott létrafokkal közelebb került a véstérhes bizonyossághoz. Nyilván az elődöm ezt a csapást szenvedte el, és mert ez nem egy szokványos baleset, a kollektíva hallgat az egésztől. Bűnös módon becsaptak, és most sunyi alakoskodással várják, mikor sújt le rám a végzet. Pedig ha jobban meggondolom, nem muszáj nekem mindenáron süvölvénnyel lennem, és bár ez nagy szégyen lenne, ha most lemászom, senki sem akadályozhat meg abban, hogy kisétäljak a gyárkapun. Az inasok, segédek és mesterek a kerítésen túl csak kocsmátólékek, akiket nem övezhet semmilyen tisztelet. Ha, mondjuk, beállok csaposnak az egyik italmérésbe, egy kis gyakorlással még bele is köphetek az italukba.

Azt mondják, varjófészek van odafent. Ezt a madarat senki nem veszi komolyan, mert békés természetű madár, de ha a fészket védi, ádáz módon támad. A tetőről leejtve fel tudja törni a diót, és ez már nem egyszerű okosság, hanem maga az intelligencia. Miért költözött be mégis egy ilyen mocskos helyre? Valami nem stimmel ebben a történetben. Már az is gyanús, hogy Makulek úr csalhatatlan magabiztossággal állítja: egy varjófészket tömíti el a kéményt. Honnét tudja ezt? Az elődöm árulta el neki, aztán meghalt,

Hazafelé csendben mennek

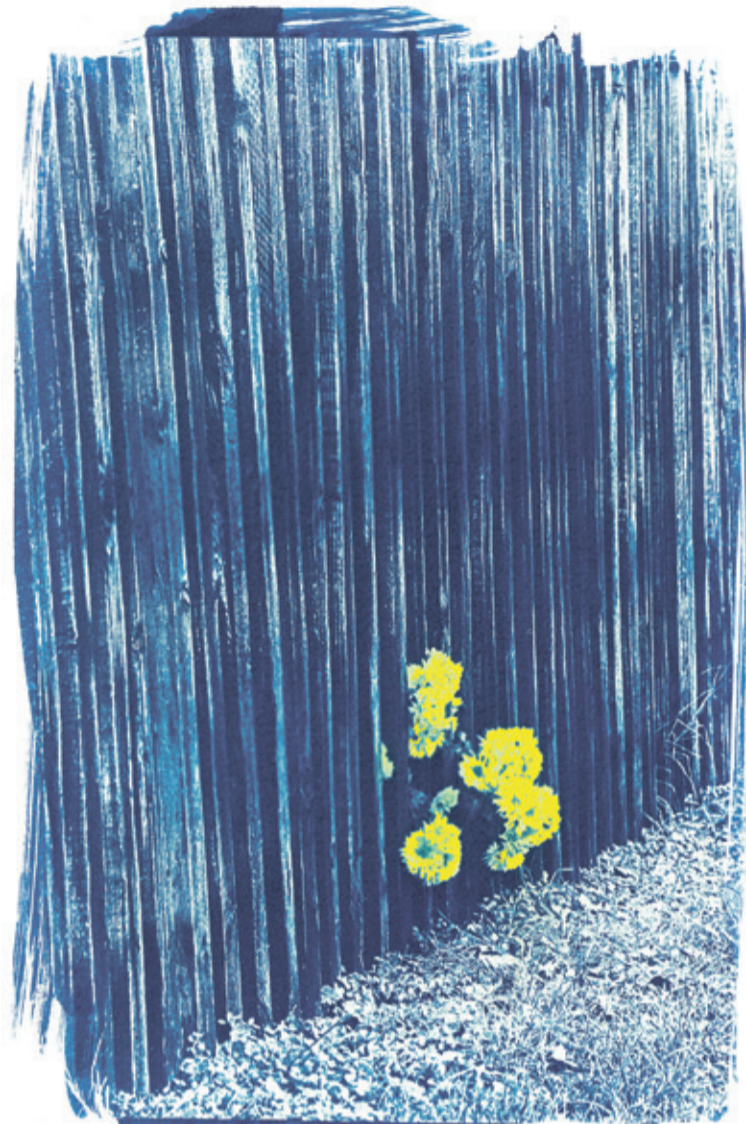
mint a maratoni csata hírnöke? Ugyan már! Az a fiú nyilván megtagadta a parancsot, és az azbesztkesztyűt a földhöz csapva távozott. Makulek úrnak nyilván fogalma sincs, mi van a kéményben, vagy álmodom ezt az egészet. Máskor is megessett, hogy egyszer csak ráéreztem: azok a kalandok, amelyek velem történnek, nem lehetnek valóságosak. El kellene engedni a kapaszkodót, egy ugrással átrepülni a csarnok tetejére, onnét meg lassú, puha ereszkedéssel leszállni az udvarra. De a gyárépület bádogtetője túlságosan is valóságos. Mögötte hamar véget ér a telep, és átadja helyét a városnak. Távolabb, a kéklő messzeségben ott van egy keskeny sáv, talán felhő, talán ködfolt, de az is lehet, hogy erdő. Ebben a magasságban a hegesztők füstje nem csípi az orromat, a kátrányt pedig apránként felváltja a moha. Friss hajtások feszítik szét a téglákat, az eddig uralkodó salakvörös szín lassan zöldre változik. Érdekes módon a kémény betonkoszorúját egybefüggően beborítja a gyepp. Lefelé kúsznak róla a gyökerek, és óvatosan, vizsgálódva megérintik a kezemet. Már csak néhány létrafok,

és fent vagyok a világ tetején, ami éppen olyan, mint a Himalája. Minden mozdulat azokat a régi erőfeszítéseket húzza magával, amelyek a műhelyben gond nélkül működtetik a gépeket, de itt nem többek képzelődésnél. Egy darabig még halkan zúg az elektromosság, langyos tőle a vas, aztán minden kihűl és elcsöndesül. A szél elfújja az egész világot, csak ez a hágsó marad, ami most már a felhők párájától nyirkos. Csöpög a víz a vasról, fényes lesz tőle a kabátomra kenődött szurok, belekápázik a szemem. A szívem vadul kalimpál, tátott szájjal szedem a levegőt. Még mindig vissza lehet fordulni, ahogy az elődöm tette, aki talán azóta megnősült, és sört csapol a munkásoknak a gyár melletti italmérésben. Néha, amikor a kissé kaptos társaság nem figyel, biztosan bele is köp a sörukbe. A könnyebb utat választotta, ahogy tíz meg száz süvölvény előttem, és inkább lett belőlük örökkévalóságig söprögő inas vagy a mesterek előtt hajbókoló segéd.

A létra fokaik itt már hiányoznak. A téglá repedéseit kell kitapogatnom. Ledobom a kesztyűt, kilépek a bakancsomból,

hogy könnyebb legyek. A perem szinte már itt van az ujjam hegyén, kapaszkodom a gyökerekbe, a fűcsomókba, a védőrács csontvázszerű maradványába, az ujjam hegyével kaparom, mélyítem a fugát, a körmöm letörik, mint vékony fászin átdereng fölöttem a nap, miközben zúg, rezeg és imbolyog az egész építmény. Csak egy ugrás hiányzik, egy határozott, erős, végső nekifeszülés, aztán mindenek vége. Már látom a betonba ágyazott csigákat és kavicsokat, egy ősi óceán időzárványait, fölöttük meg az ég felé ágaskodó bozótot, ami lenről valóban varjűfészeknek tűnhet, de most már biztos, hogy nem az.

Érzem az illatát, itt van egészen közel, aztán valamilyen árnyék rebben, és egy pillanatra eltakarja a napot. Lehetett akár egy nagy testű madár is, de ezt csak a lent bámészkodók láthatták, mint ahogy azt is, hogy Jenő bácsi nagy küszködés után végre kinyitotta a kémény tövében azt az odon, elfeledett vasajtót, amivel eddig senki sem törődött, és a huzat kipucolta a kürtöt. Hogy pontosan mi történt, majd elmondják nekem is, ha kíváncsi leszek rá.

Kitekintők

ENNYI JUTOTT NEKI...

Benoît előrántott egy üveg megkezdett Napoleon konyakot a kis konyhai kredencének rejtekéből. Kihúzta a kalapos parafa dugót, inhalált belőle, és töltött magának egy pohárkával. Kényelmesen elhelyezkedett a hintaszékébe, kortyonként élvezve ki a részegítő italt. Kizárólag szobahőmérsékleten fogyasztotta a bódító nedűt, úgy, ahogy a hátoldali címkén található javallat szerint is ajánlották. A márka megszallottja volt. Más fajtáról hallani sem akart.

– Nem hagyhatom cserben Őfelségét! – mondogatta szipókázás közben.

A Le Petit Parisien falai között névre szóló üveget tartottak fenn a számára. Valahányszor belépett Jules kávéházába, a főúr már készítette is a pult alatt pihenő palackot, amelyből kizárólag ő kaphatott.

Italozgatás előtt szinte minden este briós zsemleiben sült – fokhagymával és rozmaringgal ízesített – camembert sajtot fogyasztott. Imádkozott, ahogy a péksütemény körbefonja a fehérpenészes csodát. Számára szeánszot jelentett az étkezés. Kosztolás előtt minden alkalommal a tányérja fölé hajolt, hogy megillatozza a tartalmát. Azután világa végére vett egy kis sajtot, megízlelte, majd kenyérdarabokat mártogatott a krémes különlegességbe. Végül a tész-

ta következt, amelyet apró falatonként tüntetett el.

– Nem lehet megenni! – nyugtázta meglegedve, majd felhajtott egy kis Napoleont.

– Csupán az íze kedvéért! – hangoztatta tréfálkozva, valahányszor az idősödő pincér a poharába töltött. Benoît szigorúan a főfogás után döntötte magába a szőlőalapú égetett szeszes italt, úgy, ahogy a háziorvosa tanácsolta. Persze egy szimplával sosem érte be. Rendre leöblítette még egygel... Vagy akár többel is. A kedélyállapotához mérten. Megtehetette, hiszen önmagán kívül senkinek sem tartozott elszámolnivalóval. Öccse Kanadába költözött. Valahová feljegyezte annak a városkának a nevét, ahová testvére elszármazott, de nem vette a fáradságot, hogy megjegyezze. Kétévente egyszer, ha találkoztak, de olyankor is csak pár napot töltöttek együtt. Esetleg születnapok alkalmával egy-egy rövid telefon, és kész. Felesége idő előtt távozott, és későbbi életét is túlélte. A szerelmei közül egyedül a gitár maradt. Egy Antonio de Torres-féle hangszeren játszott, amelyet az egyik tanítványa ajándékozott számára. Hangulatos kis szobájában minduntalan pengette. Passzióból régebben Jules vendéggörének is játszott, de kizárólag azokon a napokon, amikor a bázongorista kimenőt kapott. A vir-

tuózik közül Tony Mottolát kedvelte a legjobban. Nagyra becsülte, hiszen hozzá hasonlóan ő is azért tanult gitározni, mert gyerekkorában az akadt a ház körül. Filmhíradók felvételein fürkészte eszményképét, aki Frank Sinatrát kísérve bejárta a világot. Mottola 1964-ben megjelent korongját karcosra hallgatta. A mester ezt a lemezét a fény városának ajánlotta. Merengés közben megszunnyadt kissé. Ébredve észrevette, hogy van még egy nyelet a poharában. Egy szempillantás alatt felhörpintette, sóhajtott egy nagyot, és... vége. Széke még ringott, de élet már

nem volt benne. Ennyi jutott neki. Elrejtőzött még a nap is, amikor kilehelte a lelkét.

A lakáshoz érkező François „Frank” Roletti őrmester többször is kopogott. Zörgette az ajtót, de nem jött válasz, ezért betörte, és berohant. Magával hozta ifjú nyomozókollégáját is, aki az orrfacsaró büztől és a látványtól rögtön beszaladt a fürdőszobába, és kidobta a taccsot.

Roletti később odanyújtott a fiatal tisztnek kétkortynyi konyakot.

– Húzóra. Megszünteti a gyomorgörccsöt, és az idegeidet is megnyugtatja. Egy idő

után majd hozzászoksz a látványhoz, és a szagokra is ellenálló leszel. De a közöny iránti dühöt, drága barátom, azt még évtizedek elteltével sem mulasztja el semmi. Szomorú, hogy egyetlen szomszédja sem hiányolta. Igaz, előtte sem nyitotta rá az ajtót szinte senki. A fivérével is hónapok múlva lett volna esedékes a találkozása, ahogy látom a naptárban. Jules keresett fel, mivel vagy egy hét is eltelt azóta, hogy Benoît utoljára betért a Le Petit Parisienbe. Vendéglátósunk sem hitte volna, hogy akkor utolsó alkalommal tette.

Agárdi Gábor

Agysaláta

átmentett történelem

KÉT RAVATAL

AZ 1934-ES MARSEILLE-I MERÉNYLET A MAGYARORSZÁGI NAPILAPOK HASÁBJAIN

Patyi Szilárd

1934. október 9-én Vladimir Georgiev Csernozemszki, egy bolgár–macedón származású terrorista Marseille-ben lelőtte I. Sándor jugoszláv királyt és Louis Barthou francia külügyminisztert. A király a merénylet során azonnal életét veszítette, míg a külügyminiszter megsebesült, és sérüléseibe néhány óra múlva halt bele. A merényletet a macedón ORIM és a horvát usztagmozgalmak szövetségével alakult Tett Propagandája elnevezésű csoport kötelékébe tartozó terroristák szervezték meg. A támadást követő nyomozás során számos külföldi ország érintettsége felvetődött, amelyek közvetve vagy közvetlenül támogatták a merénylet végrehajtóit, mindegyik Olaszországra és Magyarországra terelődött a figyelem. I. Sándor halála újból kiélezte a szerb–horvát ellentétet, és mély válságba taszította a királyi diktatúra rendszerét. A történések a délvidéki magyarságra is nagy hatással voltak, ugyanis a merényletet követően magyarellenes kilengésekre is sor került Jugoszláviában, ami 1934 decemberében több ezer délvidéki magyar kitusításában csúcspontot ért el.

Így a marseille-i merénylet mind a Jugoszláv Királyság, mind a délvidéki magyarság történetében jelentős fordulópont. Írásunkban ezt az eseményt idézzük fel, olyan neves korabeli magyar napilapok segítségével, mint Az Est, a 8 Órai Újság, a Pesti Hírlap, a Pesti Napló, az Újság és a Népszava. Ezen lapok írásából olyan kérdésekre kapunk választ, hogy miképp fogadták a merénylet hírért a magyar és a jugoszláv fővárosban, hogyan kommentálták a véres eseményeket a magyar publicisták, és Jugoszlávia mely területein voltak zavargások a merénylet után.

1914 kísértete 1934-ben

A marseille-i merényletnek a magyarországi országos napilapok kiemelt figyelmet szenteltek. Mindegyik a címlapon közölte I. Sándor király és Louis Barthou francia külügyminiszter halálhírét, és több oldalon keresztül foglalkozott a merénylet körülményeivel. A francia kikötővárosban történteket a magyar olvasóközönség is nagy érdeklődéssel kísérte, hiszen jelentős európai történelmi eseményről volt szó. A Pesti Hírlap 1934. október 10-ei számában olvashatunk is egy beszámolót arról, hogy Budapesten hogyan fogadták a polgárok a merénylet hírért.

„Délután öt óra. A Pesti Hírlap kiadóhivatalának kirakatai előtt a sporteredményeket olvassa néhány járókelő... a véres spanyol forradalom híreit... a mindennap kisebb-nagyobb szenzációit. És egyszerre – alig valamivel öt óra után – kiragasztják a marseillei események első hírért: Merénylet a szerb király ellen... a tíz emberből húsz, a húszból száz lesz, alig negyedóra és már hatalmas tömeg szorong a járdán és mohón olvassa a híreket, türelmetlen türelemmel várja a fejleményeket jelentő újabb plakátokat.

A városon úgyszólván pilanatok alatt végigfut a hír, amelyben – érdekes megfigyelni – senki sem hisz, amíg maga is el nem olvassa a kiragasztott jelentéseket. Ismerősök és ismeretlenek egymást faggatják, a kávéházakban csoportosulások” – írták a budapesti napilapban.

Ugyanebben a lapszámban található egy másik beszámoló is, amelyből azt is megtudhatjuk, hogy a Jugoszláv Királyság fővárosában milyen visszhangja volt az ország uralkodója ha-

A merénylet utáni pillanatok Marseille-ben

lálhírének. Ezen írás tanúsága szerint a királyi diktatúra cenzúrája igyekezett a merénylet hírért visszatartani az állampolgárok elől.

„Sándor király meggyilkolásának hírért ma este hét óráig még nem tették közzé hivatalosan a jugoszláv fővárosban. A belgrádi lakosság a budapesti rádióból tudta meg a hírt. A hivatalos hírszolgálati iroda az érdeklődők telefonhívására szünet nélkül azt a sztereotip választ adja, hogy a belgrádi kormánynak »nincsenek hivatalos értesülései«. A főváros lakossága az utcákon tolong s hellyel-közzel zajos tüntetések vannak, mert a közönség tudni akarja a valóságot. A belgrádi lapok szerkesztősegei is utasítást kaptak, hogy a hivatalos jelentés közzétételéig ne adjanak senkinek sem információkat a marseillei gyilkosságról” – olvashatjuk a Pesti Hírlapban.

Egyes magyarországi lapok a hírközlés mellett egy-egy

címlapon közölt vezércikkel is kommentálták az eseményeket. Az Est című neves budapesti politikai napilap október 11-ei számában *Két ravatal* címmel jelent meg írás a merényletről. A vezércikkben utaltak Engelbert Dollfussnak, Ausztria kancellárjának meggyilkolására, akit osztrák nácik az 1934. július 25-ei sikertelen puccskísérletük során lőttek le, valamint a forrongó spanyolországi belpolitikai helyzetre, amely megelőzte a polgárháborút. Hozzáadták, hogy a gyilkosság sosem lehet a politika eszköze.

„És soha, soha nem lehet elfogadni, magyar ember nem fogadta el politikának – a bűnt, érvnek: a bombát, a magyar lélek irtózatossá, utálattal és felháborodással fordult el mindenha, mindenféle merénylettől. 1914... száll most talán a suttozó rémület. 1914... suttozták a katasztrófa dátumát, kelték a Dollfuss meggyilkolása után is. De nem, ez nem 1914. Már csak azért sem 1914, mert közben volt – 1914. Mert átéltek ezt az 1914-et és mindazt, ami 1914-gyel, egy világ temetkezési menetével megindult. A marseillei tragédia, a maga irtózatossága méreteiben, nem csak azt tárja fel, milyen tébolyult világ ez – de azt is, hogy milyen közel vannak az emberek egymáshoz, a részvét egységében – a részvét, az emberiség és tisztesség Páneurópiájában. Európa beteg, de a jog és az igazság és a béke be tudja és be fogja hegeszteni minden sebért” – áll Az Est vezércikkében.

A Népszava, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt központi közlönye, szintén az október 11-ei számában közölt vezércikket a merényletről. Ebben ugyancsak a sarajevói és a marseille-i merénylet között voltak párhuzamot, hozzátéve, lényeges különbség az, hogy ez utóbbi esetében „minden ál-

lam népe a legnagyobb határozottsággal tiltakozik a háborús gondolat ellen”. Ezután reményüket fejezték ki, hogy a franciaországi események nem akasztják meg az európai békefolyamatokat.

„Ma még nem teljesen tisztázták ennek a merényletnek indítóokait. Bizonyos azonban, hogy Európának nincsen olyan kormánya, amely ilyen elvetemült eszközökkel akarná politikai céljait elősegíteni és éppen ezért remélhető, hogy a macedónok politikai gyilkossága nem okoz olyan bonyodalmat, amely megnehezíti az amúgy is ínségben szenvedő népek gazdasági helyzetét és hátráltatja a békés kibontakozást.

A meggyilkolt jugoszláv király azért indult Párizsba, hogy tárgyaljon a francia külügyminiszterrel az európai politika kérdéseiről és nemcsak Franciaországban, hanem másutt is azt várták ettől a tárgyalástól, hogy nyomában enyhülni fog az olasz–jugoszláv feszültség, és szorosabbá lehet zárni az európai béke biztonságát. Reméljük, hogy a véres gyilkosság csak hátráltatja, de nem teszi lehetetlenné a jugoszláv–olasz közeledést.

A megdöbbentő marseillei vérontás mint valami óriási véres fölkiáltójel rajzolódik föl Európa sötétbe borult égboltozatára, figyelmeztetésül mindenkinek: vessétek el magatokat a gyilkos fegyvereket, nyissatok utat a szabadság és demokrácia felé, amely egyedül mentheti meg Európát a háborútól és Európa népeit a gazdasági és szociális pusztulástól” – állt a Népszava vezércikkében.

Zavargások
Jugoszláviában

A magyarországi lapokban a merénylet eseményei mellett

I. Sándor és Louis Barthou a merényletet megelőző percekben

átmentett történelem

arról is olvashatunk, hogy a jugoszláv király halála után a délszláv állam több pontján zavargásokra került sor. Ezen főleg a szerb–horvát és a szerb–olasz ellentétek újultak ki. A 8 Órai Újság október 13-ai száma például a címlapon a következőt közölte:

„A Daily Mail zágrábi levelezője Szarajevóból érkező utasoktól értesül, hogy az ottani postahivatalban bomba robbant fel, amely két embert megölt. Később a csócselék megtámadta a katolikus szeminariumot.”

A rövid hír alatt pedig egy angol lap kommentárját ismertette a jugoszláviai eseményekről:

„A Daily Express vezércikke írja: Sándor király össze akarja gyúrni országát három főalkotóelemét, eltörölte a régi faji határokat, kilenc tartományra

szabdalta az országot, felosztotta az összes politikai pártokat. Ilymódon akarta összeforrasztani népét, azonban a saját politikája áldozata lett. A horvátok a régi osztrák–magyar monarchia hadseregének legjobb katonái voltak és a legnagyobb készséggel harcoltak a világháborúban az osztrákok oldalán. A horvátok, amióta Sándor király elkobozta nemzeti szabadságaikat, nagyon sajnálták, hogy az osztrák–magyar birodalmat felszámolták” – írták a kommentárban, majd összefoglalták a brit külpolitika legfőbb dilemmáját a jugoszláv válsággal kapcsolatban: „Az idegen beavatkozás Jugoszlávia ügyeibe minden bizronnyal háborút idézne elő, viszont ha magukra hagyják a jugoszlávokat, valószínűleg maguk fogják darabokra zúzni mai országukat. Angliának

semmi esetre sem kell beavatkozni.”

A Pesti Napló október 13-ai számában *A jugoszláviai zavargások* címmel a Magyar Távirati Iroda hírért közölték, amelyben további részletekkel szolgáltak a délszláv államban történt rendbontásokról.

„Sándor király halálának hírére a főváros lakossága méltóságteljes nyugalommal fogadta, azonban egyes vidéki városokban különböző zavargások voltak. A legsúlyosabb kilengések Szarajevóban történtek, ahol beverték az olasz konzulátusnak, valamint Sárics érsek palotájának ablakait, majd benyomultak a különböző katolikus egyesületekbe, ahol elpusztították a bútorzatot. A tüntetők általában azokon a helyeken romboltak, ahol horvátok, tehát katolikusok szoktak összejönni. Laibachban szintén

tüntetések voltak, amelyek során az ottani olasz konzulátus titkárait tetteg bántalmazták. Zavargások voltak továbbá Zágrábban is. A zavargásokat nem az ott letelepedett régi lakosok, hanem a különböző szerb pravoszláv hazafias egyesületek később odaköltözött tagjai rendezték.

Jugoszlávia nyugati részében a tüntetéseknek kifejezetten olasz-, illetve horvátellenes jellegük volt.”

Az Újság szintén október 13-ai számában pedig arról tájékoztatta az olvasókat, hogy a zavargások a magyarlakta területet sem kerültk el, ahol szerb nacionalisták magyar és zsidó polgárokat inzultáltak.

„Ellenőrizhetetlen hírek szerint a Vajdaság egyes városai- ban is fordultak elő kilengések.

Így állítólag Szabadkán az ottani egyetemi hallgatókból

alakult szerb hazafias egyesület tagjai benyomultak néhány zsidó és magyar lakásba, ott különböző károkat okoztak, a ház lakóit bántalmazták és különösen a rádiókészülékeket törték össze.

Pops dr., a belgrádi zsidó hitközség elnöke, aki egyben a jugoszláviai hitközségek szövetségének elnöke is, csütörtökön megjelent a belügyminisztériumban és megkérdezte, megfelelő-e a valóságnak a Vremennek az a híre, amely szerint a marseillei gyilkos zsidó. A belügyminisztériumban közölték Pops dr.-ral, hogy a hír nem igaz” – írták az Újságban.

A merénylet következményeképp a délvidéki magyarságot később, 1934 decemberében érték súlyos retorziók, amikor is több ezer délvidéki magyart utasítottak ki az országból, és küldték át Magyarországra.

emberek a történelemben

HÚSVÉT 1916-BAN AZ OLASZ HARCTÉREN

Molnár Tibor

Kókay László 1897-ben született Szegeden, az első világháború kirobbanásakor a piarista gimnázium diákja volt, 1915 tavaszán önkéntesként jelentkezett a hadseregbe. 1915 júniusában Brassóban esett át a katonai alapkiképzésen, majd szeptemberben a nagyszabású tiszti iskolába került. 1915 decemberében a cs. és kir. szegedi 46. gyalogezred kötelékében az olasz hadszíntérré, a Doberdó-fennsíkra vezényelték. Katonai, háborús szolgálatának teljes ideje alatt olvasmányos, érdekesítő naplót vezetett: az 1916-os, általa a harctéren töltött első húsvétről is részletesen írt.

A nagypéntek 1916-ban április 21-ére esett. A Doberdón borús, szeles időjárás uralkodott, olykor az eső is esett. Kókay és bajtársai lövészárkokban – ahol akkor már egyhuzamban a 17. napot töltötték – tūrót és sajtot kaptak reggelire, amitől tudatosodott bennük, hogy küszöbön áll a kereszténység legnagyobb ünnepe.

Délben érkezett a hír, hogy leváltják őket, és a húsvétot a front mögötti Segeti tábor viszonylagos biztonságában tölthetik. A váltás – a cs. és kir. temesvári 61. gyalogezred bakái, akiknek a táborigéletről nem voltak kellemes hírei – este 11-kor érkezett meg:

„Az alatt a rövid idő alatt, míg szót válthatunk a 61-esekkel, nagyon szídják a lágeri pihenőt, mert mint mondják, most az a divat, hogy a lent levő csapatokat gelenksűbungoztatják [csuklógyakorlatoztatják], s míg ők lent voltak, három nagy Regimentsűbungot [ezredgyakorlatot] csináltak.”

A táborba vezető visszaút sem telt egyszerűen, a koromsötétben az alakulatok összekeveredtek:

„Óriási bórá fúj, mely a port szembefújja velünk, s nagyon hátráltatja a menetelésünket. Pedig jó lesz iparkodni. Nem sokkal azelőtt, ahogy a műútra balra rá kell térnünk, éjfél után óriási ágyúdörgés kezdődik a tengerparton, az ágyúk szakadatlanul villognak, s tűzérein a Vallone-völgy-

ből beavatkoznak a harcba. Úgy lát- szik, húsvét-ra készül valami?”

Nagyszombat hajnalán, 4 órakor kimerülten érkeztek meg a barakkokhoz. A fiatal Kókay mély álomba zuhant:

„Odakint zuhog az eső, amellet óriási ágyúdörgés hallatszik a frontról, szép húsvét ünnep! Reggelizés után is újra alszom 11 óráig. Ekkor felkelek, a bakák nagy része is felkelt. Tiszta inget, gatyát fasszolunk [vételezünk], ezt vesszük fel gondos átböngészés után. Délután ½ 1-kor van az ebéd. Utána tisztálkodás, pucolás, kefélkezés. Holnap húsvét első napja lesz! Az eső is, a szél is elállt, már szép tiszta idő van. Estefelé a fasszolással nagy mennyiségű – baka nyelven – „libesz gábesz”-t [szeretetedományt] kap szabadunk. Fehérneműt, zsebkendőt (sajnos csak kis mennyiségben, pedig ezekre volna a legnagyobb szükség!), bicskát, szájharmonikát, tükröt, nortest, ceruzát, pipát, minden ember 4 pakli (7-es) cigarettadohányt, azonkí- vül nagy mennyiségű képes újságot, Tolnait [Tolnai Világlapja] és Érdeke- set [Érdekes Újság] kapunk. Mint tud- tunkra adják, az ajándék legnagyobb részét Szeged város közönsége küldte, lelkesen megéljenezük őket, csak az a kár, hogy nagyon messze vannak től-ünk, nem hallják.”

Hősünk húsvétvasárnapja már éjféltkor elkezdődött: egy idősebb katonára jött be a barakkba, aki nagy hango- boldog húsvéti ünnepeket kívánt – csak néhány cigarettával és egy kupa borral sikerült elcsitítani. De hajnali 3-kor vége szakadt az alvásnak:

„Kívülről cigányzene hallatszik, s éneklés, az Egy vasárnap délután-t húztatja valaki. Megtudjuk hamarosan, hogy ki: a kis Nagy Jancsi őrmester. Megzörgeti az ajtót [...] be akar jönni, dörömböl. A fegyvermester végre kinyitja neki az ajtót. Bejön a kis Nagy, szemébe vágva a sapkája, látjuk, hogy részeg. Kezébe egy csajka tele vízzel, mellyel boldog húsvéti ünnepeket kívánva úgy végigönt fek-

vő helyünkön bennünket, hogy ingünk, gatyánk, ágyunk csuromvizes lesz [...] bejönnek a cigányok, hegedűnek, bor kerül az asztalra, a kis Nagy egy nagy fazék töpörtöt hoz, eszünk, iszunk, mulatunk reggel 5 óráig, akkor a két cigány elkíséri a kis Nagyot, ki megy a többi ismerőseit felkölteni. A két cigány Diendorf-fernél, s az I. Baon [zászlóalj] tiszti étkezdéjében volt húsvétot köszönteni, s úgy kerültek hazatérésük közben ide is. Nem hiszem, hogy megbánják, a kis Nagytól biztosan több lóvét kapnak, mint Diendorfertől, az enni-inni valót nem is számítva.”

A nap további része is ünnepi hangulatban telt, táborigéletről is sor került:

„Visszatérve a századhoz ½ 9-kor misére megyünk a pionir Komp. [utászszázad] melletti rétségre. Az egész ezred, az összes katolikus tisztek ott vannak, mise alatt a Regiments- musik [ezredzenekar] játszik, utána a pap beszél.”

De a további ünneplés bukni látszik a 19 esztendőes fiatalember számára, hiszen a szolgálat – szolgálat... Hacsak nincs „kiskapu” és – ha nem is ingyen – egy bevállalós bajtárs:

„Bárhogy kérem is, zugsf. [szakaszvezető] Szabó engem jelöl ki a zugból [szakaszból] naposnak, már majdnem úgy van, hogy nem sikerül elmennem Edéhez, de gfrt. [örvezető] Makaival sikerült megalkudnom, hogy négy kis üveg rumért, a liebes gábesz cigarettadohányért, egy kenyérért, a mai menáziért és fasszolásért átveszi tőlem este 10 óráig a szolgálatot. Hát bizony nagy ár, de tekintve, hogy húsvét

Első világháborús húsvéti üdvözlőlap

napjáról van szó, megérte. ½ 12-kor már Edénél is vagyok. Az ebéd disznópaprikás és lekváros tészta, utána sört iszunk. Délután alszunk, majd beszélgetünk, s a barakk előtt sütkezünk. A fronton nagy csend van.

Vacsora este 7-kor van, marhapaprikás krumplival, utána bor és fekete- kávé. Vacsora után kedélyesen beszélgetünk, majd énekelünk, Forgó Geri bácsi hegedűn játszik. Közben besöté- tedik, mi eszembe juttatja a szolgá- latot. A pompásan eltöltött húsvét után ismét a szomorú robot következik.”

És a háború folytatódott tovább.

* A cikk megírásának alapjául szolgáló kötet: Pintér Tamás szerk.: Iskolapadból a pokolba. Kókay László doberdói naplója. Szeged, 2018.

színház

A TRIANONI CSATA

Patyrek Réka

Értek-e dühöt? Nem. Szomorúságot érzek. A művészetnek egyik lehetséges célja, hogy görbe tükröt mutasson. Itt ez sajnos nem sikerült. Pontosabban ez sem. Semmi újat, meghökkentőt nem ad az előadás. A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház és a budapesti Átrium színház közös munkája nem vehető komolyan. Sőt, nem értelmezhető. Hiszen falakba ütközik, sokszor. Urbán András a kedvelt, demagóg elveit ismét felsorakoztatta, ahogyan tette ezt *A Csókos Asszony Lovagjai* című darabjában is. Van-e határa a téves magyarázatok gyártásának? Lehet-e hosszú időn keresztül földbe döngölni az embert a nemzeti identitása, a hite, illetve a szexualitása miatt?

Irredenta dalok, turbófolk, még csak a cintányéros majom hiányzott volna. Tény, akadnak olyan közösségek, főleg fiatal korban, amikor az identitás nem stabil, ugyanis alakulóban van, így mindenféle impulzus hatására változik. De ezt az előadás nem problémaként kezeli, nem tünetként, hanem trendinek tartja, megszegyenyítve azt, akinek viszont stabil. Miért fontos ez? Miért fontos kifigurázni azt, illetve szélsőséges sziluettet rajzolni annak, aki már túlesett ezen az időszakon, és stabilitásra törekszik? Mert az ellenségképet muszáj kialakítani, muszáj fellengzős szavakat használni, és olyan fantomtulajdonságokkal felruházni, ami elretentést eredményez.

Az, hogy Urbán előadásaiban állandó jelenség a piros csizmás, csárdáskirálynős női szerep mint „nemzeti”, most már szégyenteljes. Miért? Hány néptáncpedagógus fáradozik azért, hogy gyerekeket toborozzon az egyesületének? Hogy újra „trendi” legyen a néptánc? Hány olyan embert köpnek szembe, sorozatosan, akik életvitelszerűen csinálják mindezt? Ismétlem, ez nem görbe tükör, ez ma a mágikus realizmus.

„Nem örültök annak, hogy két anyanyelvetek van?” – hangzik el az előadásban az egyik színésztől. Szerintem ezt a mondatot nem kell magyarázni, mert a közönségben ülőket nem kell hülyére venni. Ki mondana ilyet? Ez a dolog téves feltételezés, ha már történészre futotta, nyelvészre is illett volna.

Nem lehet elmenni amellett sem, hogy a mostanában felkapott Tóth Gabi is színpadra került. Ja, nem... nem úgy, hanem kifigurázva. Bonyolult az egész jelenség, mégsem mondható negatívumnak, nem érdemli meg a parodizálást a Sugarbird Multibrand egyik modellje, aminek a céljai között szerepel a magyar népi viseletnek a közviselésre alkalmazása. Fontos-e ez? Hát, ha valaki tisztában van azzal, hogy mennyire nehéz visszahozni azt, ami a kultúránk alapját adja, nem tenné fel ezt a kérdést. Tóth Gabi szerepvállalása hiteles-e? Ha valóban így érzi, és ennek él, akkor rossz, mert változott? El kell ítélni, mert bohócnak tartják? Készítsük ki? Ez nem az én filozófiám.

Keresztény, heteroszexuális, sőt még gyermekei is vannak. Az tény, hogy egy családos embernek általában szoktak gyerekei születni. Itt a magyarországi társadalompolitikai kérdéseket érintve alakult a diskurzus. Ez nem a mi politikai „odamondogatásunk” története. Gúnyt űzünk az örökbefogadásból? Csak ha némi empátia (ja, olyan nincs) szorult volna a színészbe, ha már a rendezőbe egy csöpp sem, akkor nemet mond erre. Nevetség tárgyává tesszük azokat a családokat, amelyek igényt tartottak a családtámogatásokra? Az otthon, a haza, a kulturális örökség és a hagyományok szeretete, az élet és a fejlődés tisztelete jó alapot ad a társadalom fenntarthatóságára, talán érdemes lenne Roger Scruton gondolatait is átböngészniük azoknak, akik állást foglalnak a konzervatívok ellen.

Az első felvonás csak vergődés. A második a haláltánc. Nyolc színész állt a színpadon, és mindössze csak három vagy négy „egyéni” gondolat fogalmazódott meg. A boli me kurac, a bunkó paraszt vajdasági vagyok és csak azt tudom, amit hallok a tévéből, a magát liberálisnak kikiáltó karakter, illetve (ami ki nem maradhat) a szélsőjobboldali karakter. Utóbbinak nincsenek érvei, nem

Fotók: Molnár Edvárd

tud objektív lenni, csak az érzelmei vezérlik. Liberális az, aki nem érti, miért akarna egy délvidéki az anyaországhoz tartozni? Aki kimondja, hogy nem keltenek az „ilyenek” senkinek, hiszen magyarul sem tudnak? Miért kell mindenkiket degradálni és *indulatosan* elítélni? Olyan paneleket csattogatni, amelyek nem az itteni közülethez tartoznak? Igazából, amelyek senkihez sem tartoznak?

Meddig lehet félremagyarázni önmagunkat? Félremagyarázni mindent. Miért érzi bárki azt, hogy ezt megteheti?

Hogyan kapcsolódik az előadás Trianonhoz? Az elszakíttottság érzéséhez? A kisebbségi lét magyarázatához? Sehoggy. Mivel nem ez a cél, itt nem néz szembe senki senkivel, nincsenek té-

nyek. Közhelyek viszont nagy számban. A megalázás, illetve az abszurdá változtatás a cél. A saját átértelmezés, a torzítás. Semmi több. Ha a nemzeti identitás, a Trianon-élmény intim dolog, akkor miért áll ki valaki a színpadra, és ordítja teli torokból, hogy ez határozza meg azt, hogy valaki jó magyar-e, vagy sem...?

A közhelyek és a giccs keveredése általában veszélyes. A félremagyarázás veszélyes. A sztereotipizálás tragikus cselekedet. Ez lenne a díszelőadás? Akkor bajban vagyunk.

Az előadás alkotói:

Szereplők:

Apuka: Alföldi Róbert
Anyuka: Péterfy Bori
Nickelsdorf: Búbos Dávid
Szabadka: Fülöp Tímea
Fejér: Kovács Máté
Zólyom: Kucsov Borisz
Ungvár: Mészáros Gábor
Hargita: Verebes Andrea

Zene, dalszöveg:

Szerda Árpád

Jelmeztervező:

Veronika Keresztesova

Díszlettervező:

Urbán András

Dramaturg:

Ugrai István

Rendező:

Urbán András

ZÜRÖS ZÉNOVAL A KÖNYVEK BIRODALMÁBA

Csik Mónika

Miklya Luzsányi Mónika: *Zűrös Zénó*. Móra Könyvkiadó, 2021

Könyves szakemberek gyakorta hangoztatják: az olvasóvá nevelés folyamatában fontos, hogy a gyerekek mielőbb megismerkedjenek az irodalommal, a könyvekkel. Kezdetben a szülők olvassanak fel nekik, lehetőleg rendszeresen, és igyekezzenek képeskönyveket, lapozókat a gyerekek kezébe adni, hogy azok „szokják” a könyveket. Később, amint elsajátítják a betűvetést, már olyan könyvek valók nekik, amelyekből amellett, hogy gyakorolhatják az olvasást, megtapasztalhatják az olvasás izgalmát és örömeit.

Igen ám, de hogyan válasszák ki a szülők gyerekeiknek a megfelelő kiadványokat a rendkívül sokféle és bőséges könyvtermésből? A legbiztosabb, ha tudományos/szakmai/művészi igényrel, nagy körültekintéssel létrehozott könyvek között keressünk – ilyenek például a Móra Könyvkiadó *Már tudok olvasni* sorozatának kiadványai. A sorozat még 1974-ben indult, így a mai szülők és nagyszülők bizonyára ismerik, mivel azonban az elmúlt ötven évben sokat változtak az olvasási szokások, a vizuális élményekhez való viszonyunk és az olvasástanítás egyaránt, a kiadó a sorozat teljes újragondolása mellett döntött. A megújított sorozat azoknak a gyerekeknek szól, akik most barátokoznak az önálló olvasással, és az egyedül végigolvasott könyv élményére vágyanak, vagy ma-

gabiztosabban fognak bele egy rövidebb könyvbe, amely több rajzot és viszonylag kevesebb szöveget tartalmaz. Kortárs magyar szerzők és illusztrátorok csatlakoztak e kezdeményezéshez, így tréfás, játékos, gazdagon illusztrált műveik három olvasási szinten érhetőek el, hogy a gyerekek tudásuknak megfelelően a legmotiválóbb tartalmat és terjedelmet kaphassák.

Az első szinten olyan könyvek kaptak helyet, amelyekben könnyen követhető a történet, legfeljebb három sor található oldalanként, ismétlődő, rövidebb szavak szerepelnek benne, és a nagy betűméret segíti az olvasást. Ennek ellentéte a harmadik szint, amelyen már hosszabb történetet kapnak az olvasók, akár tizenöt–tizenhét sor is szerepelhet oldalanként, bonyolultabb mondat- és szószerkezet jellemzi, és a több szöveg mellett kevesebb rajz kap helyet. A kettő közötti átmenetet képezi a második szint, amelyre kiváló példa Miklya Luzsányi Mónika *Zűrös Zénó* című kötete. A könyv magán viseli a második szint kritériumainak jellemzőit, hiszen fejezetekre tagolódik, négy–tíz sor található benne oldalanként, egyszerű és bővített mondatok egyaránt szerepelnek benne, időnként hosszabb szavakra is bukkanhatunk. A nehezebb szavak olvasását szótagolás, a megértését pedig szómagyarázat segíti, és nagyjából azonos a rajz-szöveg arány. A technikai paraméterek mellett nem elhanyagolható a tény, hogy a könyv kiváló szerzőpáros nevéhez köthető. Miklya Lu-

zsányi Mónika író, pedagógus, valamint Bogdán Viktória illusztrátor, formatervező csapatmunkában dolgoztak, és a vidám, fordulatos történetek mellett így színgazdag, játékos képi világ jöhetett létre.

A kötet főhőse Király Zénó, vagy ahogy a többség becézi: Zűrös Zénó, aki az iskolagazgató szerint „rettenetes” kisfiú. Pedig Zénó csupa igyekvés, jó szándék és lelkesedés, aki mindig jóra tör... csak aztán valahogy másként alakulnak a dolgok, mint azt az ember gyereke szeretné. Ki gondolná például, hogy Marcsi tanító néni nem örül meg egy kulacsnyi mutáns katicának, amelyeket Zénó tényleg csak azért enged szét az osztályteremben, hogy feldobja a tanórát? Aztán ki gondolná, hogy anya nincs elragadtatva fia ötletétől, hogy a srác átfesse apa kisteherautóját, azaz a régi kocsiából valami menőt csináljon? Azt meg pláne ki gondolná, hogy anya nem fog repesni Zénó szuperhősjelmez-tervétől, amit az iskolai jelmezbárra kellene megvarrni, hogy a fiú felöltve felhívhassa magára Janka figyelmét? Mindebből kitűnik, hogy Zénó körül folyton pezsges az élet, nem ismer határt, ha csínytevésről van szó. A könyvben olvasható, három, lazán kapcsolódó történet kiváló szórakozást nyújt, melyhez Bogdán Viki humoros rajzai méltó kiegészítésül szolgálnak. A kiadvány emellett olyan „extrákat” tartalmaz, amelyek erősítik az olvasáshoz való viszonyt, és segítenek abban, hogy a jártasság megszerzése élményszerű legyen. Ilyen „extrák” a könyv végén talál-

ható rajzos feladatok, valamint a színes matricák is, amelyeket több célból is lehet hasznosítani. Be lehet például ragasztani a könyv végén található, a szerző által aláírt díszoklevélbe, amely igazolja, hogy az illető gyerek önállóan elolvasta a *Zűrös Zénó* című könyvet. Emellett a megfelelő matricák bekerülhetnek a matricagyűjtő útlevelebe is, amely letölthető a kiadó honlapjáról, és az olvasás világába nyújt belépőt a gyerekeknek.

Lám, e könyvvel a kézben immár minden adott ahhoz, hogy Zénóhoz csatlakozva az olvasás sikerélmény és kalandos utazás is legyen.

Zene

PÉTERRÉVEI PENGETŐSÖK, CIRIPELŐK ÉS KISTÜCSKÖK

Sterbik László

A címet olvasva a kedves olvasó talán furcsának találja ezeket a különlegesen hangzó neveket. Ezek bizony általános és középiskolás péterrévei ifjú zenészpálinkák, akik tanáruk, Bolyos Miklós jóvoltából felvettek egy lemezt. De ne szaladjunk ennyire előre.

Péterrévén a tamburazenének nagy hagyománya van. Elég, ha Cseh-pál Józsefet és zenekarát említem, akik annak idején sok lakodalmat végigmuzsikáltak. Ha errefelé a megfelelő korosztálynak megemlítem Faragó György nevét, akkor mindenkinek egyből bevillannak a hetvenes, nyolcvanas évek és a régi sátoros lakodalmak. Véget nem érő anekdoták a „Tollas Gyuráékról”. Szaxofonon játszott, de sokat járt zenélni mindenkivel. Talán szélesebb körben ismerős a péterrévei Tisza tamburazenekar, akik a családalapítás és a munka okozta kisebb szünet után újra összejárnak próbálni, és az utóbbi időben egyre sűrűbben fel is lépnek, aminek kifejezetten örülök, mert kisgyerekként is nagyon szerettem őket hallgatni, érett fejjel meg talán még jobban. Hogy miért mondom el mindezt? Nemsokára megérkezünk, ígérem. A péterrévei Samu Mihály Általános Iskola köztszertelemben álló zenetanárnője, Rózsa Rozália rájött, hogy ebben a faluban rengeteg pengetős hangszer pihen a padlásokon, így délutánonként foglalkozni kezdett az érdeklődő diákokkal. Megismertette velük a hangszerket. A korábbi diákjai középiskolás és egyetemista korukban is visszajártak. Emlékszem egy koncertjükre, ahol harmincnál is több hangszer pendült meg egyszerre a színpadon. Az idő viszont múlt, és mivel semmi sem tart örökké, a tanárnőt is magához szölyította a Jóis-

ten. Az oktatás abbamaradt, a hangszerek újra a padlásra találtak magukat, a por pedig egyre jobban belepte a testüket, a hangolókulcsok már egyre kevésbé tudták feszesen tartani a rozsdásodó húrokat. Bolyos Miki sokszor beszélt nekem arról, hogy mennyire kár ezért. Lassan tíz éve nem mutatja meg senki az iskolásoknak, hogyan is szól az a tremolo. Lehangelőan hatott. Aztán szembejött valami. 2016 nyarán egy péterrévei táborban tamburaszóra lettem figyelmes. Néhányan leporolták a hangszereiket. Bizony a „tiszások”. Hallottam a hegedűt, a prímét, a tercet, a csellót, a kontrát meg a bőgőt. Nem hittem a fülemnek. Ők kedvtelésből este munka után, a gyerekek pedig nappal. És ekkor elindult valami. Akkor még csak nyaranként, de 2018-tól hette foglalkoznak az iskolásokkal. Sokan az egykori helyi zenészek unokái és gyerekei. Most pedig a kezemben tartom az első lemezüket. Hihetetlen. Ez nemcsak egyszerűen tizennégy összeállítás, hanem ennél sokkal-sokkal több. Egy helyi tradíció folytatása, amikor egy kiszáradó tó újra friss vízhez jut. Mindennek és még jó sok régi történetnek a tudatában indítottam be a lemezjátszót.

A kezdés már magában elég erős. Rögön bevillan az egykori péterrévei asz-szonykórus:

Nagy udvara van a holdvilágnak,
Nincsen párja a pecellői lánynak.
Az utcán is úgy jár, mint a páva,
Minden legény megfordul utána.

Néha felcsendül az Újvidéki Rádió népzenei blokkjában hétköznaponként. De ez most más. Ezek gyerekhangok.

Mégis csilingelő harangok. A zene is szép, lágy, kellemes. Sok vajdasági tamburazene-karból hiányzik a cselló. Na, itt aztán van bőséggel. Ahogy szép szölamok is.

A frissnél elmosolyodok. Egy híres dallamnak a helyi változatát hallhatjuk tamburán, amit először egy „Tollas Gyura”-albumon hallottam, erre itt megszólal, ugyanazokkal a harmóniákkal. Visszapörgetem. Majd újra, és továbbra is csak vigyorgok.

A Pengetős banda után következnek a kisebb csoportok. A Ciripelő zenekar gyermekdalokat játszik, a Kistücsök zenekar pedig Tisza menti népdalokat. Mindkettőt hallgatva átjön a zene iránti lelkesedés és a szorgalom. Már dúdolom is, hogy: Kiszáradt a bodzafa...

Most pedig belebotlok egy szlavóniai blokkba. Húha. A tamburazene kedvelőinek ismerős az egyedi dallamkincséről híres vidék. Itt is szól a terc, csilingel a prím, brummog a bőgő. Ezután juhásznótákat hallgathatunk. Majd sárközi tamburamuzsika következik. Újra vigyorgok: szól a selyemcsárdás, búgnak a csellók. Ezután újra bácskai összeállítások következnek. Majd ismét kikerekedik egy ügyes triótól. Aztán pedig megszólal Dmitrij Sosztakovics második keringője. Mondanom sem kell, hogy ez milyen emlékeket hoz el belőlem. Az iskola tamburazenekara is feldolgozta ennek a műnek az átiratát. Gyönyörű. Még fel sem ocsúdtam, már az ivós nótákat hallgatom, majd újfent egy kuriózum következik. Ennek külön története van. Mikivel korábban sorra bújtuk a régi felvételeket, és találtunk egy friss dallamot, amelyet eddig sehol nem hallottunk. Elkezdünk

kutakodni, és egy közös muzsikálás alkalmával egy idősebb zenész árulta el a nagy titkot: „Nem tudjátok? Ez a pittypetty csárdás.” Mindketten megrökönyödünk ezen a fura néven. Még mindig itt van előttem a kép, de a gyerekeknek hála, már a hang is. Meghallgatom, visszatekerem. Az utolsó számnál még nótázok egyet. Kár lett volna kihagyni *A pecellői templom tetéjére* című dalt egy ilyen lemezről. Így kerek.

Egy élmény volt. Nemcsak maga a zene, hanem az egész történet. Néhány év alatt sikerült eljutni oda, hogy huszonöt gyerek zenél egy stúdióban. Nem is akárhogyan. Mindenkinek ajánlom, hogy ennek tükrében hallgassa és szeresse az *Összemuzsikáló* címet viselő lemezt. Megéri. Útravalónak pedig Kodály Zoltán szavait ajánlom mindenki figyelmébe:

„Aki zenével indul az életbe, bea-nyozza minden későbbi tevékenységét, az életnek olyan kincsét kapja ezzel, amely átsegíti sok bajon. A zene tápláló, vigasztaló elixír, és az élet szépségét, s ami benne érték, azt mind meghatványozza.”

színház

A FÖLD ÍZE, ILLATA, HANGJA

Lukács Lilla

Nincs is jobb vasárnap esti program, mint színházba menni. A vasárnapi ebédet éppen hogy kipihen az ember, mindezt aktívan teheti – mint minden rendes városi, a Palicsi-tó körül sétálja le a sárga húsleves, a főzelék (lehetőleg sült hús, főzelék, saláta) és a deszsertet. Nemrégiben azt hallottam, hogy a vasárnapi semmittevés olyan szabadkai dolog. Hát, gondoltam, erre rációfok, és az estét, amit egyébként edes semmittevéssel töltönek, a Nyári Mozi Színházi Közösség legújabb előadásának bemutatóján fogom tölteni. Március 13-án mutatták be a *Terra Vojvodina* című produkciójukat a Kosztolányi Dezső Színház színpadán.

Az előadás a vajdasági földet járja körül, ízlelgeti, szagolgatja – a földről, az emberekről, akik elmentek, akik maradtak, akik visszatértek, mindezek emlékére mesél. Az alkotók szerint egy érzést, az otthon érzését, a vajdasági tájat, a tájhoz kötődő élet ritmuskompozícióinak szedetét állítják a fekete deszkákra: a nyárfák sűrű susogását, a nyári szellőben ringó levelek táncát, az eget és a földet, a végtelenben összehúzó kötelékek feszülését. Mindezt pedig Nyári Mozi-s módon: mozgással, tánccal és kevés szöveggel, hangulatképekkel. Az előadás Igor Halasević fényképeiből inspirálódott, aki Vajdaságot járva fotózza a tájat. Ezeket az alkotásokat szólaltatják meg és költik színpadra az alkotók.

Azon gondolkodtam, miközben a bemutatóra tartottam, hogy mi is jut nekem eszembe a vajdasági tájról. Először a cseresznye, vagyis, ahogy a nagymamám mondta: a cseresznye – még az íze is benne van a szóban. Egyszer voltam cseresznyét szedni Kelebián, a Döbrei-Varga-birtokon, amely egyben a Nyári Mozi Színházi Közösség székhelye is. A végeláthatatlan cseresznyeskertben júniusban már óriási, tűzpiros, illatos gyümölcs terem, az égig érő fa lombjában ki sem lát-szom a falevelek és a cseresznye közül, a magas létráról do-

bom bele a kosaramba a zsákmányt. Közben csend, nyugalom és homok, ahová nézek. Égig érő szabadság.

Az előadás az egymással szemben elhelyezkedő nézőtér közepén felállított színpadon, játéktéren történik. A díszlet rendkívül természetközeli: föld és a fölötté lengő száraz falombok, ahogyan a jelmezek is – természetes anyagok, színek. A látvány egyszerre autentikus és modern, valami egészen szuggesztíven földközeli. Ahogyan a zene is ezt a hangulatot szolgálja, pontosabban az élő zene, amely Ábrahám Máté és Szerda Árpád munkáját dicséri. Egészen különleges atmoszférát adnak a képekhez és mozdulatokhoz. A színészek sem a hagyományos értelemben vett szerepeket játszanak, inkább karaktertöredékeket látunk, összességében pedig harmóniában vannak egyenként, a természettel és egymással is.

Az előadásnak nincs hagyományos cselekményszála, hangulatokat, képeket, gondolatokat, motívumokat mutat nekünk. A nézőnek itt nem a jól ismert nézői út, a megszokott befogadói szerep jut, valami sokkal több: mindenki saját maga komponálhatja meg gondolatban a saját, vajdasági földről, otthonról, természetéről készült fényképét. És ez nagyon izgalmas.

A fő motívum tehát a föld, amely nagyon sok mindent rejt magában, szó szerint és képletesen is. Ez az egyik fő kapcsolódási pont az itt élők között: a föld, a vidék, ahol együtt élünk. Minél mélyebbre és mélyebbre ásnak benne, annál több dolog, tárgy, történet jön a felszínre. Előkerülnek régi tárgyak, amelyeket valaki elásott, kidobott, elvesztett. A tárgyaknak pedig történetük van, emberi történetekről mesélnek – a jelenről, de ami még izgalmasabb: a múltól.

A képek, a motívumok és a mozgás a hangsúlyos, kevés szöveg jelenik meg benne, de ami elhangzik, az rendkívül fontos hangulatteremtő – Sziveri János: *Szelídítések* és *Átváltozások*, Szabó Lőrinc:

Nyár, Dsida Jenő: *Vers az utazásról*, Ladik Katalin szövege, valamint Farkas Amália visszaemlékezése – mindegyikük azt boncolgatja, hogy kik is vagyunk, hol is vagyunk a világban.

Az egyik legmeghatóbb része a darabnak a villamos, pontosabban Farkas Amália, az utolsó kalauznó visszaemlékezése. A szabadkai villamosról én csak szüleimtől, nagyszüleimtől hallottam, meg persze készítettem kulcsot a városközpontban lévő egyetlen megmaradt kocsiban lévő kulcsmásolóban. A villamos Szabadka nagy szomorúsága, a régmúlt idők nosztalgiája. A történet szerint a 40-es számú kalauznó, aki huszonhat évig állt a villamos-tömegközlekedés szolgálatában, volt az 1974. április 2-án utoljára elindított, 26-os számú villamoskocsi kalauznója. Emlékei szerint a villamost aznap gyönyörűen feldíszítették virágokkal és szalagokkal, egész nap ingyen lehetett rajta utazni. A csilingelő villamos útvonalán az emberek meg-megálltak, virágot szórtak a villamosvezető és a kalauzok lába elé, sokan sírtak, ölelgettek a kocsit. Miközben ezt a történetet hallgatjuk, a színpadon is megjelenik a villamos, és csilingelve búcsúzik tőlünk – mi pedig tőle.

Fotók: Molnár Edvárd

Terra Vojvodina

Rendező: Döbrei Dénes. **Játsszák:** Nagy Karina, Nyári Ákos, Pámer Csilla, Varga Heni. **Zene:** Ábrahám Máté, Szerda Árpád. **Látványtervező:** Salamon Luna. **Dramaturg:** Oláh Tamás. **Fény:** Boris Butorac (PVC). **Festmény:** Hegyi Csaba. **Fénykép:** Hala-sević Igor.

vers

Szögi Klaudia
zúzódások

nézz ki az ablakon
látod itt vagyok
fagyi és pokrócok
bújj vissza képzelődsz
reggel a tejeskávé felett
ismeretlen ujjak
láthatatlan újságok gyűrődnek
néha ki kellene menned egy kicsit

azt hiszem
jólesik bántani másokat
figyelnél ahogy megfeszülnek
az erek a nyakukon
lassú néma robbanás
de nem bántanak
szeretnek megmagyarázni
értelmetlen dolgokat

itt élek lent
a szekrény alatt
bújj be hozzám
a porcicák közé
együtt számoljuk
hányan lépnek bele a csapdánkba
és nevetnek ha fáj

az utcán a fák
kitépték magukat a földből
görcsösek és akaratosak
mint az öregasszonyok
azt mondják
panaszt tesznek a polgármesternél
élhetetlen ez a város.

ősz nap-éj
egyenlőség

egy utolsó játék
megmondom mi legyen
vesd meg a lábad és
ne engedd hogy eltérítsenek
hogy mások beleszóljanak
legyél szilárd mint egy fa
belülről kukacok rágják

mint a gyerekek a homokozóban
várakat építenek és aztán széttapossák
azt mondják hibás volt
béna

legyeket csapkodnak és kitépik a szárnyukat
a légy és a madár egymásra nézett
ilyen erő hát a repülés?
igen, ha tudsz repülni

vashegyek
vastag pokrócok
utolsó aláírások
a posta megakadt a hegyekben
a zsák odafagyott
de minden levél megmaradt
még olvasható rajtuk a tinta

építsünk nagy homokvárat
mindenki belefér majd
nem rombolja le senki tornacipője
és egymáshoz bújjunk ha fázunk.

